

Groenfonds Midden-Delfland

Audit, monitoring en evaluatie van de regeling
groenblauwe diensten 2018 - 2023

Paul Terwan
onderzoek & advies

Paul Terwan
Sarah Westenburg (wanderaar.nl)

September 2023

Inhoud

1. Inleiding	1
2. De regeling in kort bestek	3
2.1 Uitbreiding van het werkgebied	3
2.2 Overige wijzigingen ten opzichte van de vorige contractperiode	3
2.3 Relevante cijfers	4
3. Audit uitvoering Groenfonds door Vockestaert	7
3.1 Communicatie en werving	7
3.2 Deelnamevoorwaarden	8
3.3 Contracten	10
3.4 Stapeling van contracten en vergoedingen	11
3.5 Controle en sanctionering	11
3.6 Uitvoering: organisatie en kosten	13
4. Monitoring	15
4.1 Aantallen deelnemers, hectares en elementen	15
4.2 Agrobiodiversiteit: zeldzame huisdierrassen	17
4.3 Mozaïekbeheer voor weidevogels	17
4.4 Historisch weidegebied: oud grasland	17
4.5 Opgaande landschapselementen	19
4.6 Natte landschapselementen	19
4.7 Historische agrarische bebouwing	19
4.8 Aantal agrarische bedrijven en areaal landbouwgrond	20
4.9 Bijdrage aan instandhouding weidevogelstand	21
4.10 Aantallen bezoekers	22
5. Evaluatie	24
5.1 Tevredenheid over de regeling bij betrokken partijen	24
5.2 Wat is er gebeurd met aanbevelingen uit voorgaande evaluaties?	25
5.3 Ontwikkeling van de deelname aan de regeling	25
5.4 Actualiteit van de deelnamevoorwaarden	26
5.5 Doelmatigheid van het keuzemenu aan maatregelen	27
5.6 Doelmatigheid van de vergoedingen	31
5.7 Contractduur	32
5.8 Het Groenfonds temidden van andere groene regelingen voor het gebied	33
6. Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	36
Bronnen	39
Bijlagen	
1. Weidevogels en ANLb-contracten op oud grasland	40
2. Natuur en biodiversiteit door de jaren heen	41
3. Opgaande landschapselementen door de jaren heen	42
4. Natte landschapselementen door de jaren heen	43
5. Cultuurhistorische elementen door de jaren heen	44
6. Stad-landactiviteiten in 2022	47

1. Inleiding

Achtergrond

Stichting Groenfonds Midden-Delfland is een landschapsfonds waarin vier gemeenten samenwerken: Midden-Delfland, Delft, Den Haag en Maassluis. Het doel van het Groenfonds is tweeledig:

- behoud en versterking van het agrarisch cultuurlandschap;
- versterking van de relatie stad-land.

De gemeente Midden-Delfland is verantwoordelijk voor het dagelijks beheer van het fonds. Belangrijkste onderdeel van het fonds is een bijdrageregeling voor groenblauwe diensten. Hieruit worden sinds 2006 bijdragen verstrekt voor biodiversiteit, landschapselementen, cultuurhistorische elementen, tijdelijke routes over boerenland ('vliegende wandelpaden'), boerderijeducatie en openstelling van het bedrijf. De regeling wordt uitgevoerd door agrarische natuurvereniging Vockestaert.

Aan het eind van elke (zesjarige) contractperiode wil het Groenfondsbestuur graag weten of het geld goed is besteed, of de besteding bijdraagt aan de doelen van het fonds en of (door een veranderende 'fondsomgeving') vraag en aanbod nog in balans zijn. Daarom is inmiddels tweemaal (in 2010 en 2017) een evaluatie uitgevoerd van de regeling voor groenblauwe diensten (Schotman & Melman 2011a en 2011b, Schotman & Melman 2017). Daarnaast verscheen in 2015 een 'strategische evaluatie' van het Groenfonds (Terwan & Van der Vliet 2015) en in 2022 een verkenning naar de betekenis van veranderend beleid voor de regeling (Terwan & Westenburg 2022). Dit rapport bevat de evaluatie van de regeling over de contractperiode 2018-2023. De evaluatie moet mede bouwstenen leveren voor eventuele aanpassingen in de regeling voor de nieuwe contractperiode die in 2024 ingaat.

Vraagstelling

Voor de vraagstelling van het project onderscheiden we drie elementen: audit, monitoring en evaluatie. Vragen voor de audit zijn met name:

- Voldoet de uitvoering van de regeling door Vockestaert aan de eisen die daaraan worden gesteld (in termen van rechtmatigheid en doelmatigheid)?
- Hoe worden de contracten nageleefd? Hoe zijn de controle en sanctionering geregeld?
- Hoe wordt er omgegaan met eventuele geschillen?

Vragen bij de monitoring zijn:

- Hoe is de deelname aan de regeling in termen van aantallen deelnemers, gecontracteerde hectares en elementen, ontvangen schoolklassen etc.?
- Welke bijdrage levert de regeling aan de doelen van het Groenfonds?

Vragen voor de evaluatie zijn met name:

- Hoe heeft de (deelname aan de) regeling zich in de afgelopen jaren ontwikkeld? Was het aantal deelnemers in de laatste contractperiode min of meer stabiel?
- Zijn de maatregelen en vergoedingen doelmatig?
- Zijn de betrokkenen (deelnemers, Vockestaert, Groenfonds) tevreden over de regeling?
- Hoe verhoudt de regeling zich tot andere regelingen voor het landelijk gebied van Midden-Delfland (zoals het agrarisch natuurbeheer, Duurzaam Boer Blijven, verwaarding van streekproducten)? Vult de regeling nog steeds een belangrijke lacune? Kan de afstemming met andere regelingen worden verbeterd?
- Welke ideeën en mogelijkheden zijn er om de regeling doelgerichter te maken, inclusief aanpassingen aan de veranderende beleidsomgeving?

Afbakening

De evaluatie richt zich primair op de diensten op het gebied van biodiversiteit, landschap en cultuurhistorie. Van de overige Groenfondsactiviteiten (vliegende wandelpaden, openstelling en boerderijeducatie) zijn wel de statistieken en ervaringen verzameld, maar door de kleinere schaal waarop deze activiteiten worden uitgevoerd, is het lastig(er) om hieruit harde conclusies te trekken. De evaluatie bestrijkt het gebied van het Bijzonder Provinciaal Landschap, inclusief het landelijk gebied van de gemeente Pijnacker-Nootdorp (Oude Leede, Zuidpolder van Delfgauw). Deze gemeente participeert weliswaar niet in het Groenfonds, maar hier zijn in de laatste contractperiode wel enkele overeenkomsten gesloten. Voorheen besloeg het werkterrein alleen het voormalige reconstructiegebied Midden-Delfland en de Groeneveldse polder, maar met de aanwijzing van het Bijzonder Provinciaal Landschap van Midden-Delfland is besloten om het werkgebied uit te breiden.

Aanpak

Met het oog op de continuïteit van de opeenvolgende evaluaties is de aanpak van deze derde evaluatie op veel onderdelen gelijk aan die van de voorgaande twee. Anders dan in de vorige evaluaties zijn echter geen bedrijven bezocht voor een 'dubbelcheck'. Ten eerste is de voorwaarde van 5% dubbelcontroles die de Europese Commissie hanteerde voor dit soort regelingen per 2023 vervallen. Ten tweede blijkt de meerwaarde van zulke bedrijfsbezoeken bescheiden: hetzij omdat zulke controles op specifieke tijdstippen in het jaar moeten plaatsvinden (bijv. creëren van maaitrappen voor weidevogels), hetzij omdat onderhoud van landschappelijke en cultuurhistorische elementen slechts eens in de zoveel jaar plaatsvindt, waardoor het effect op het moment van auditen lang niet altijd zichtbaar is.

De specifieke aanpak van drie onderdelen (audit, monitoring en evaluatie) beschrijven we in de hoofdstukken 3, 4 en 5 in meer detail.

Ten behoeve van de evaluatie is – in verschillende samenstellingen – overleg gevoerd met zowel het Groenfonds als Vockestaert om het precieze evaluatiekader vast te stellen, een deel van de evaluatievragen te beantwoorden en commentaar te leveren op de (concept-)eindrapportage:

- vanuit Vockestaert is inbreng geleverd door Monique Ammerlaan, Astrid van der Kooij, Dirk van den Berg, Dirk Gravesteyn, Simon van der Kooij, Gertjan Hooymans, Arjen Keijzer, Henk van de Kamp, Aad Ammerlaan, Kees Dijkshoorn en Roel van Buuren;
- vanuit het Groenfonds is inbreng geleverd door Ingrid ter Woorst (secretaris); daarnaast is de concepttekst voorgelegd aan Arjen Koene (penningmeester), Diny Tubbing (gemeente Delft), Marco Weber (gemeente Maassluis) en Martina van der Vergt (gemeente Den Haag);
- vanuit de Vogelwerkgroep Midden-Delfland is inbreng geleverd door Martin van Holsteijn en Ferry van der Lans.

Leeswijzer

We beginnen in hoofdstuk 2 met een korte beschrijving van de regeling, inclusief enkele 'regelingsstatistieken'. In de hoofdstukken 3, 4 en 5 staan we achtereenvolgens stil bij de audit, de monitoring en de evaluatie. We besluiten in hoofdstuk 6 met conclusies en aanbevelingen.

2. De regeling in kort bestek

De regeling bestaat zoals gezegd al sinds 2006, maar is in de loop der jaren diverse malen aangepast. In dit hoofdstuk beschrijven we met name de veranderingen die in 2018, bij aanvang van de nieuwe contractperiode, zijn doorgevoerd (§ 2.1 en 2.2). Daarnaast geven we kort een beeld van de gesubsidieerde diensten (§ 2.3).

2.1 Uitbreiding van het werkgebied

In de afgelopen contractperiode is het werkgebied uitgebreid. Nieuw is dat het agrarisch gebied ten oosten van de A13 (Oude Leede, Pijnacker, Delfgauw) en polder Schieveen ook in aanmerking komen (zie figuur 1). Op deze manier komt het werkgebied van het Groenfonds overeen met het werkgebied van Vockestaert en het Bijzonder Provinciaal Landschap (BPL), zoals Midden-Delfland e.o. sinds eind 2017 door de Provincie Zuid-Holland is aangemerkt. Hoewel hij – conform de wens van de Landschapstafel voor het Bijzonder Provinciaal Landschap van Midden-Delfland – wel is meegenomen in de begrenzing, is de polder Schieveen overigens formeel (nog) geen onderdeel van het BPL.

Figuur 1. Begrenzing van het Groenfonds-werkgebied

2.2 Overige wijzigingen ten opzichte van de vorige contractperiode

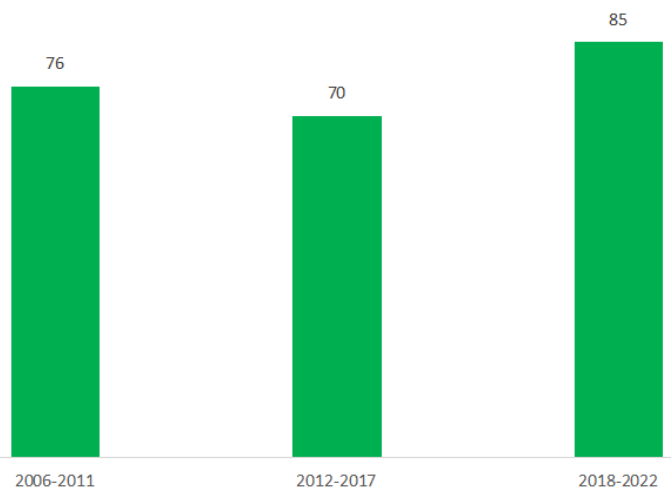
Naast de uitbreiding van het werkgebied zijn met ingang van de afgelopen contractperiode de volgende wijzigingen doorgevoerd:

1. De benaming 'Puntensysteem' is vervangen door 'Groene Diensten', omdat er niet (meer) met toekenning van punten wordt gewerkt.
2. De [deelnamevoorwaarden](#) en [prioritering](#) bij meer inschrijvingen dan budgettair mogelijk is, zijn op onderdelen wat aangescherpt, maar zijn grotendeels gelijk gebleven.
3. De maximale bijdrage is verlaagd van € 7.500,- naar € 5.000,- per deelnemer.
4. Er zijn geen nieuwe maatregelen toegevoegd. Wel zijn er enkele maatregelen geschrapt. Ook zijn enkele voorwaarden en/of tarieven gewijzigd (zie de punten 4, 5 en 6).
5. Bij de maatregelen in de categorie natuur/biodiversiteit zijn de volgende zaken gewijzigd:
  - Bij het onderdeel 'mozaïekbeheer' is meer aandacht besteed aan de werkwijze bij het beheer, het daadwerkelijk opstellen van een beheerplan en de registratie van het graslandgebruik in het broedseizoen.
  - Bij 'oud grasland' zijn de deelnamevoorwaarden aangescherpt, met name waar het gaat om de botanische samenstelling en het beheer van het grasland. Dit om de betekenis voor weidevogels te vergroten. De voorwaarden zijn opgesteld in overleg met de ecooloog van Vockestaert, tevens lid van de Vogelwerkgroep Midden-Delfland en van de werkgroep Agrarisch Natuurbeheer.

- De premie voor zeldzame schapenrassen is beperkt tot weideschappen.
6. Bij de maatregelen in de categorie landschapselementen zijn de volgende zaken gewijzigd:
    - Er zijn twee elementen uit de lijst verwijderd: grasveld met sneeuwkllokjes en heggen/hagen.
    - Van de volgende elementen zijn de betalingsvoorwaarden aangescherpt: erfbeplanting, knotbomen en hoogstamfruit.
    - Van een aantal elementen is de onderhoudscyclus verkort van tien naar zes jaar, wat aansluit bij de contractperiode.
  7. Bij de maatregelen in de categorie cultuurhistorie zijn twee elementen uit de lijst verwijderd: (historische) boerentuin en metalen haaltje (bruggetje).
  8. Er zijn verschillende onderdelen samengevoegd in een vierde maatregel: Verbinding stad-land. Hieronder vallen naast de 'vliegende wandelpaden' ook boerderijeducatie en openstelling bedrijf voor ontvangst van groepen/publieksactiviteiten. Voorheen was deelname aan het puntensysteem voorwaarde om deze zaken te ondernemen met een subsidie van het Groenfonds. Nu is het een apart af te sluiten maatregel en daarmee een vast onderdeel van de regeling voor groene diensten. In 2018 hebben diverse nieuwe deelnemers aangegeven interesse te hebben in openstelling van hun bedrijf, het verzorgen van boerderijeducatie en/of aanleg van een vliegend wandelpad.
  9. Vockestaert is nu aangesloten bij het platform [Boerderij Educatie Nederland](#). Daardoor is er nog meer aandacht voor certificering, cursussen, lesmateriaal voor educatielessen, etc.

2.3 Relevante cijfers

Terugkijkend naar de afgelopen drie contractperioden zien we dat het aantal deelnemers in de tweede contractperiode iets is afgenomen ten opzichte van de eerste, maar dat verlies is door de toename in de derde contractperiode weer ruimschoots gecompenseerd (figuur 2).

Figuur 2. Ontwikkeling aantal deelnemers 2006-2022

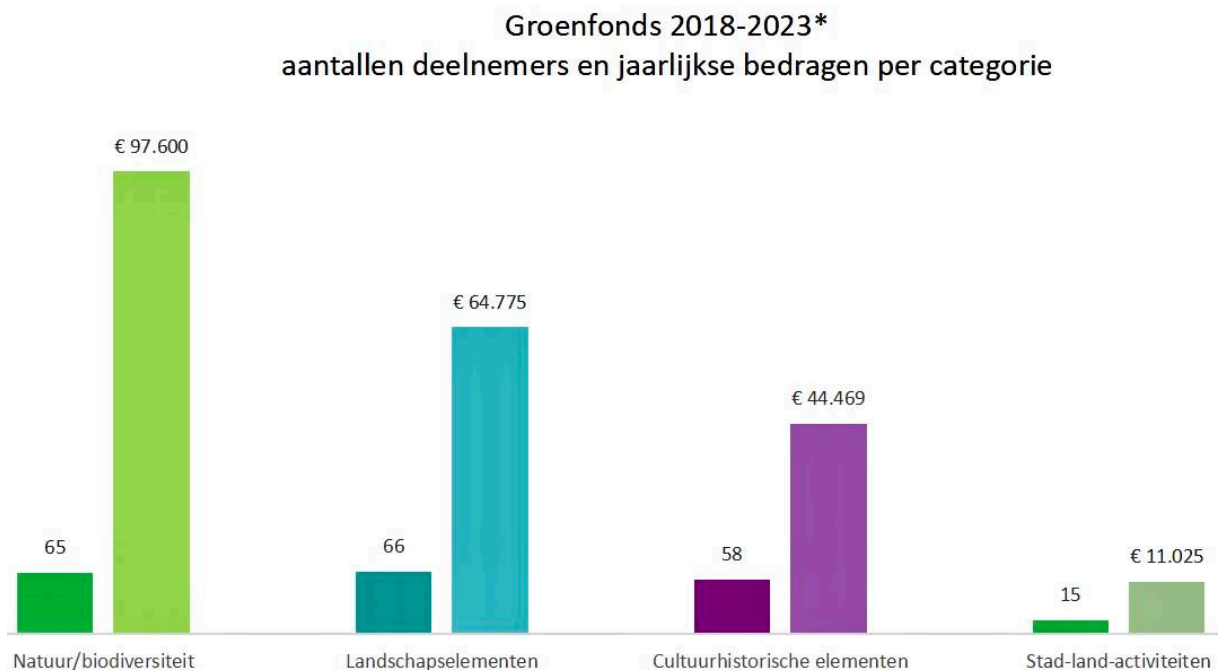
Aan de afgelopen contractperiode, dus per 2018, namen in eerste instantie 73 deelnemers deel (voorheen waren dat er 68). Met ingang van 2020 is dat aantal – na een 2e inschrijvingsmogelijkheid – toegenomen tot 85. In 2018 zijn 12 deelnemers uit de eerdere ronde gestopt (door o.a. overlijden, verhuizing of onzekerheid omtrent toekomst bedrijf) en zijn er 17 nieuwe deelnemers bijgekomen. De verdeling van de 85 deelnemers over de verschillende categorieën die het Groenfonds onderscheidt en de verdeling van de bijdragen over die groepen is weergegeven in tabel 1.

Tabel 1. Verdeling van aantallen deelnemers en bijdragen over melkveehouders, overige veehouders en particulieren

	Aantal deelnemers	Aandeel van totale budget	Gemiddeld bedrag per deelnemer per jaar (€)
Melkveehouders	56 (66%)	75%	2.620
Overige agrariërs	18 (21%)	20%	2.212
Particulieren	11 (13%)	5%	844
Totaal	85 (100%)	100%	2.301

De meeste deelnemers (79, ofwel 93%) bevinden zich binnen de gemeentegrenzen van de vier Groenfondsgemeenten, 6 deelnemers (7%) bevinden zich in Pijnacker-Nootdorp. De deelnemers in Pijnacker-Nootdorp ontvangen 6% van totaal uitgekeerde bedrag (€ 1.949,- per deelnemer per jaar).

Als we kijken naar de aantallen intekenaars op de vier categorieën diensten die vanuit het Groenfonds worden gefinancierd, zien we dat deze elkaar niet veel ontlopen (figuur 3). De hoogte van de jaarlijkse bedragen die per type dienst uitbetaald worden, verschilt wel aanzienlijk. Het grootste deel van de uitbetaalde bedragen gaat naar diensten op het vlak van natuur/biodiversiteit, en dan met name naar oud grasland. Het beheer van landschapselementen volgt op de tweede plek. Het minst wordt uitgegeven aan het beheer van cultuurhistorische elementen. Dit is in de lijn der verwachtingen, aangezien het bij de maatregelen op het vlak van natuur/biodiversiteit om grotere (volveldse) oppervlakten gaat.

Figuur 3. Jaarlijkse aantallen deelnemers en uitbetaalde bedragen per type dienst. De cijfers zijn van 2020; eventuele wijzigingen in de jaren daarna zijn niet significant.

Jaarlijks wordt er een bedrag tussen pakweg € 230.000,- en € 245.000,- besteed aan de regeling voor groene diensten. Daarvan komt ongeveer 90% bij de deelnemers terecht; ongeveer 10% gaat naar Vockestaert voor de uitvoering van de regeling. De uitgaven zijn te verdelen in vier categorieën (NB: we houden de cijfers van 2020 aan, toen er in totaal € 217.881,- naar deelnemers ging; er zijn van jaar op jaar slechts beperkte fluctuaties):

1. Natuur en biodiversiteit. Hieraan werd ruim € 97.600,- besteed (45% van het totaal), verdeeld over drie maatregelen:
  - a. mozaïekbeheer (aanleggen van maaitrappen) voor weidevogels: € 3.799,-
  - b. instandhouden van oud grasland (25 jaar): € 73.393,-
  - c. beweiding met zeldzame huisdierrassen: € 20.420,-.

2. Onderhoud van landschapselementen (11 typen elementen) die kenmerkend zijn voor het gebied en waarvoor niet uit andere regelingen wordt betaald. Toen het Groenfonds in het leven werd geroepen, was Midden-Delfland niet begrensd voor toepassing van de landschapspakketten in het agrarisch natuurbeheer. Daarvoor creëerde het Groenfonds dus een 'vangnet'. Inmiddels kan landschapsbeheer wel uit het agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) worden betaald. Vanwege ANLb-budgetlimieten en stijgende ANLb-tarieven heeft het Groenfonds echter besloten om ze uit het fonds te blijven financieren. Aan landschapselementen werd in 2020 € 64.775,- besteed (30% van het totaal). De grootste posten (> € 5.000,-, te beginnen bij de hoogste post) zijn: knotbomen, erfbepplanting, hoogstamfruitbomen en geriefhoutbosjes.

3. Onderhoud van cultuurhistorische elementen (18 typen elementen). Er wordt betaald voor de meerkosten van onderhoud van tal van historisch waardevolle bebouwingselementen: van oude boerderijen en hooibergen tot karnmolens en weidemolens. Hieraan werd in 2020 € 44.469,- besteed (20% van het totaal). De grootste posten (> € 2.500,-, te beginnen bij de hoogste post) zijn: historisch woongedeelte boerderij, historisch stalgedeelte boerderij, historisch karakteristiek bijgebouw steen en historisch karakteristiek bijgebouw hout.

4. Verbinding stad-land. Hieraan werd in 2020 € 11.025,- besteed, 5% van de totale uitgaven. De activiteiten fluctueren jaarlijks (zeker in de covidperiode). In 2022 zijn er 159 lessen voor basisschoolleerlingen verzorgd, 31 groepen ontvangen, 8 grotere evenementen verzorgd en 2 vliegende (tijdelijke) wandelpaden gerealiseerd.

Zo'n 30% van de bestedingen gaat naar het onderhoud van landschapselementen

3. Audit uitvoering Groenfondsregeling door Vockestaert

De audit is gericht op de kwaliteit van de uitvoering van de regeling door Vockestaert. Daarbij staan de volgende vragen centraal:

- Voldoet de uitvoering van de regeling door Vockestaert aan de eisen die daaraan worden gesteld (in termen van rechtmatigheid en doelmatigheid)?
- Hoe worden de contracten nageleefd? Hoe zijn de controle en sanctionering geregeld?
- Hoe wordt er omgegaan met eventuele geschillen?

Om deze vragen te beantwoorden, zijn alle interne procedures tegen het licht gehouden (deels fysiek, op het kantoor van Vockestaert): de werving van deelnemers, de toepassing van de deelnamevoorwaarden, de inhoud van de contracten, de controle op de uitvoering, de toepassing van eventuele sancties en de administratie en documentatie van de regeling. Ook is gekeken naar de hoogte van de uitvoeringskosten en de redelijkheid daarvan. In dit hoofdstuk gaan we – in acht thematische paragrafen – nader in op deze vragen.

Anders dan in de vorige evaluatie zijn er dit keer geen bedrijven bezocht voor een 'dubbelcheck'. Ten eerste is de voorwaarde van 5% dubbelcontroles die de Europese Commissie hanteerde voor dit soort regelingen per 2023 vervallen. Ten tweede blijkt de meerwaarde van zulke bedrijfsbezoeken bescheiden: hetzij omdat zulke bezoeken op specifieke tijdstippen in het jaar moeten plaatsvinden (bijv. voor het creëren van maaitrappen voor weidevogels), hetzij omdat onderhoud van landschappelijke en cultuurhistorische elementen slechts eens in de zoveel jaar plaatsvindt, waardoor het effect op het moment van auditen lang niet altijd zichtbaar is.

3.1 Werving en communicatie

Voor de contractperiode 2018-2024 is najaar 2017 een nieuwe start gemaakt: iedereen, ook de oude deelnemers, moesten opnieuw intekenen. Er hebben ook enkele burgers ingetekend. Er is veel aandacht besteed aan de bekendmaking en openstelling van de nieuwe ronde. Omdat deelnemers aan de regeling geen lid van Vockestaert hoeven te zijn of te worden, zijn zowel interne als externe communicatie-activiteiten ontplooid om daarmee alle potentiële deelnemers te bereiken:

- In de brief over de uitbetaling 2017 aan de toenmalige deelnemers is het einde van de ronde 2012-2017 gemeld en is de nieuwe ronde aangekondigd.
- Najaar 2017 is samen met de WUR een presentatie gegeven over de oude en nieuwe regeling voor de groene gebiedsorganisaties.
- Er is een [webpagina](#) ingericht met daarop alle relevante informatie.
- Er is ook een [nieuwsbericht](#) op de website en de Facebookpagina van Vockestaert geplaatst.
- Er is een brief of mail naar alle leden van Vockestaert en alle oud-deelnemers aan de regeling gestuurd, zowel agrarisch als niet-agrarisch.
- Zowel het Groenfonds als Vockestaert hebben in 2018 een persbericht verstuurd. Dit heeft onder meer geresulteerd in plaatsing van een artikel in De Schakel Midden-Delfland.
- Tijdens de jaarvergadering van Vockestaert is een presentatie verzorgd over de nieuwe ronde en de mogelijkheid tot deelname.
- Om ook deelnemers te werven in het nieuw toegevoegde gebied (Pijnacker-Nootdorp) is een aparte brief gestuurd aan alle leden in dit gebied. Ook LTO Oostland heeft agrariërs in het gebied geattendeerd op het Groenfonds en de mogelijkheden (persoonlijk, per mail of app).
- Omdat het beschikbare budget na de openstelling in 2018 niet geheel was benut, is er in 2019 een nieuwe openstellingsronde geweest (voor diensten vanaf 2020). Ook over deze intekening is

uitgebreid met het gebied gecommuniceerd. Daardoor zijn er 17 deelnemers bijgekomen en zijn er bij bestaande deelnemers wat extra elementen gecontracteerd.

Kortom, Vockestaert heeft alles uit de kast gehaald om zowel boeren als burgers op de hoogte te stellen van de regeling en de veranderingen hierin. Hiermee – en met het feit dat deelnemers geen lid hoeven te zijn van Vockestaert, is invulling gegeven aan het principe van ‘gelijke toegang’ tot de regeling. In alle communicatie-uitingen van Vockestaert over diensten die vanuit het Groenfonds worden betaald, wordt het fonds als financier genoemd.

3.2 Deelnamevoorwaarden

Vockestaert hanteerde in de afgelopen periode een uitgebreide set van [deelnamevoorwaarden](#), die door Vockestaert strikt worden toegepast. Op basis van de intekening, c.q. de informatie op het aanmeldformulier, wordt de aanmelding gecontroleerd. Niet alleen waar het gaat om deelnamevoorwaarden, maar ook om de aantallen opgegeven elementen etc. Als die niet blijken te kloppen, wordt de aanmelding aangepast. Vockestaert vindt de deelnamevoorwaarden goed werkbaar. Er zijn de afgelopen periode geen bedrijven afgewezen omdat ze niet aan de deelnamevoorwaarden voldeden.

De deelnemers zijn goed op de hoogte van de deelnamevoorwaarden. Ze staan allemaal vermeld op het aanmeldformulier en de aanvrager moet per criterium aangeven of hij/zij eraan voldoet. Bij de jaarlijkse controles worden de deelnamecriteria niet opnieuw gecontroleerd, behalve het criterium 'opgeruimd erf', omdat het erf het visitekaartje voor het gebied is.

Constateringen bij enkele specifieke deelnamecriteria:

- Een criterium als 'opgeruimd erf' is voor een deel subjectief, al heeft Vockestaert moeite getroost om het zo operationeel mogelijk te beschrijven. Bij dit criterium zijn enkele malen wat tekortkomingen geconstateerd, maar die zijn altijd hersteld om aan de regeling te kunnen deelnemen. De werkgroep van Vockestaert die voor de evaluatie is geraadpleegd, vindt dat het toezicht hierop nog wat strenger mag.
- De handhaving van wettelijke vereisten (deelnemers houden zich aan de wet- en regelgeving en aan de zogeheten conditionaliteiten voor deelname aan het GLB) is een taak die formeel niet bij Vockestaert ligt, maar bij de overheden die de regelgeving hebben uitgevaardigd. Denk daarbij naast het GLB aan het ruimtelijk en milieubeleid van provincie en gemeenten en het beleid van het Hoogheemraadschap. Elke overheid – dus ook de Groenfondsgemeenten – heeft slechts zicht op een klein deel van de relevante regelgeving. Er zit dus weinig anders op dan dit – zoals nu – aan deelnemer te vragen en ervan uit te gaan dat de agrarische deelnemers allen zullen deelnemen aan (onderdelen van) het GLB, waarvoor de handhaving bij de betrokken overheden ligt. Een effectieve handhaving is een belangrijke randvoorwaarde voor een goede gebiedskwaliteit, zeker gezien de ambities van het Bijzonder Provinciaal Landschap. Bovendien: bij een gebrekkige handhaving kunnen overheden daarop worden aangesproken, hetgeen zelfs kan leiden tot terugvordering van betaalde Groenfondsbijdragen.
- Iets soortgelijks geldt voor de controle op dubbelbetaling, omdat Vockestaert geen zicht heeft op andere geldstromen (behalve het ANLb). Ook de Groenfondsgemeenten hebben geen zicht op mogelijk overlappende subsidies. Ook hier zit er dus niets anders op dan de deelnemer te laten verklaren dat hij voor een soortgelijke activiteit geen andere subsidies ontvangt. In hoofdstuk 5 zullen we zien dat dit echter gecompliceerd kan liggen.
- De voorwaarde 'deelname aan weidevogelbeheer' (althans, als er vogels zitten) levert weinig meerwaarde, want de deelname aan het weidevogelbeheer is al heel hoog. Toch gaat van de voorwaarde een belangrijk signaal uit dat de Groenfondsgemeenten Midden-Delfland belangrijk

vinden als weidevogelgebied en weidevogelbeheer zien als een vorm van 'goede landbouwpraktijk'. Alternatief is om deelname in het aanvraaggesprek alleen aan de orde te stellen bij bedrijven die niet meedoen aan het ANLb.

- Er wordt (nog steeds) een bedrijfsnatuurplan vereist voor alle deelnemers. De plannen die voor eerdere openstellingsronden zijn opgesteld, zijn al behoorlijk oud en waarschijnlijk niet meer actueel. Voor de deelnemers aan de laatste openstelling die nog geen plan hadden (ongeveer zestien), heeft Vockestaert die alsnog opgesteld. Ze waren bedoeld om alles in kaart te brengen en te stimuleren dat ermee aan de slag wordt gegaan. Met eenmaal gemaakte plannen wordt echter vervolgens niets meer gedaan, dus in dat opzicht hebben ze maar beperkte meerwaarde. Er zijn de afgelopen jaren ook 'erfplannen' gemaakt (onder meer voor *On the Way to PlanetProof* van FrieslandCampina) en bedrijfsnatuurplannen in het kader van het project *Rotterdam de Boer Op* (om te beoordelen welke vergroeningsmogelijkheden er zijn) en in het kader van het project *Duurzaam Boer Blijven*. Het is dus de vraag of het Groenfonds moet blijven vasthouden aan deze deelnamevoorwaarde of dat er in een ander, breder kader stimulansen moeten komen voor zulke plannen en vooral ook voor de uitvoering daarvan. Bovendien ontbreekt momenteel voor de contractperiode 2024-2029 de tijd om deze deelnamevoorwaarde actief te handhaven. Als de voorwaarde wel blijft bestaan, is het zinvol om de deelnemers hiervoor wat meer tijd te geven.
- De maximumvergoeding van € 5.000,- per deelnemer wordt op zich niet als een knelpunt ervaren, zij het dat hierdoor een bedrijf soms alleen zeldzame huisdierrassen of alleen oud grasland kan aanmelden, terwijl ze wel meer zouden willen aanmelden. Anderzijds is het door deze bovengrens wel mogelijk om meer deelnemers te betrekken. Wel is het logisch om het maximum regelmatig te herijken met het oog op inflatie.

Voor stad-landactiviteiten gelden dezelfde deelnamevoorwaarden. Voor boerderijeducatie is Vockestaert bovendien aangesloten bij het platform *Boerderijeducatie Nederland*, dat ook strenge voorwaarden hanteert voor de deelnemende educatieboeren.

De regeling verstrekt ook subsidie voor zeldzame huisdierrassen zoals het Brandrood rund

3.3 Contracten

Voordat er een contract wordt gesloten, worden de aanmeldingsformulieren gecontroleerd op juistheid en volledigheid. Als er zaken ontbraken of onduidelijk waren, is hier achteraan gemaïld/gebeld en is een en ander op orde gebracht. Alle aangemelde maatregelen zijn ter plekke bij de deelnemers gecontroleerd door vrijwilligers van Vockestaert. Niet alleen nieuwe deelnemers zijn bezocht, maar ook deelnemers uit de vorige periode die zich opnieuw hebben aangemeld.

Naar aanleiding van de controle vooraf zijn van sommige aangemelde elementen de aantallen aangepast ten opzichte van hetgeen was opgegeven. Dit is schriftelijk naar de betreffende deelnemers bevestigd. Als het aangevraagde bedrag boven het maximumbedrag (€ 5.000,-, per bedrijf per jaar) uitkwam, is dit in overleg met de deelnemer teruggebracht naar het maximum door bepaalde elementen te schrappen of in aantal terug te brengen. Het is niet voorgekomen dat een aanvraag in zijn geheel is afgekeurd.

Omdat de kwalificaties voor 'oud grasland' in 2018 zijn aangescherpt, zijn de opgegeven percelen apart gecontroleerd door de ecooloog van Vockestaert. Op basis hiervan is een aantal percelen afgekeurd voor deelname of is de opgegeven oppervlakte aangepast. Over deze zaken is steeds gecommuniceerd met de betreffende deelnemers.

Bij cultuurhistorische elementen doet Vockestaert bij twijfel ook zelf onderzoek naar de vraag of het inderdaad om een waardevol element gaat dat kwalificeert voor een bijdrage uit de regeling. Op basis daarvan is eenmaal een aangemeld historisch gebouw afgefallen.

Nadat de aanvragen zijn gecontroleerd en in orde zijn bevonden, wordt er een contract naar de deelnemers opgestuurd met het verzoek dit te ondertekenen en terug te sturen. Als bijlage bij het contract wordt een Excel-overzicht met de afgesloten maatregelen en bijbehorende vergoeding gevoegd. De contracten worden namens Vockestaert ondertekend door de voorzitter. De deelnemers zijn tevoren op de hoogte van de contractbepalingen; hierover worden nooit bedenkingen geuit. Omdat het budget toereikend was om alle aanvragen te honoreren, is het tijdens de afgelopen contractperiode niet nodig geweest om te prioriteren.

De contracten worden op kantoor (op papier, niet digitaal) gearhiveerd, in een archiefkast met een archiefmap per deelnemer. Hierin zitten ook de resultaten van controles, eventuele kortingen en betaalbewijzen. Van de gecontracteerde maatregelen wordt alleen 'oud grasland' digitaal ingetekend (in GIS); van de overige maatregelen zijn alleen papieren kaarten beschikbaar ten behoeve van de controles. Daarnaast heeft Vockestaert een uitgebreid Excel-bestand met daarin alle deelnemers, alle gecontracteerde elementen en alle uitbetalingen (zie ook § 3.6).

De contracten zijn gedurende de lopende contractperiode inhoudelijk niet aangepast. Wel zijn zo nodig wijzigingen doorgevoerd door fluctuerende aantallen deelnemers en gecontracteerde elementen. Deze schommelen enigszins door de jaren heen; niet alleen tussen, maar ook binnen de contractperiodes. Wijzigingen treden op door:

- kortingen door toedoen van controles (bijv. minder elementen onderhouden);
- bedrijven die stoppen (door overlijden of anderszins);
- overname van bedrijven of percelen door een partij die de contracten niet overneemt;
- uitval van elementen (bijv. door doodgaan van bomen).

3.4 Stapeling van contracten en vergoedingen

Dubbelbetaling, ook wel ongeoorloofde cumulatie genoemd, is niet toegestaan. De verantwoordelijkheid om dit te voorkomen, ligt officieel bij de financier, in dit geval dus het Groenfonds. Maar omdat de financier lang niet altijd zicht heeft op andere geldstromen, publiek en privaat, wordt de verantwoordelijkheid via het contract vaak (mede) bij de deelnemer gelegd. Vockestaert heeft daarom in zijn aanvraagformulier een passage opgenomen waarin de deelnemer verklaart dat hij/zij voor een bepaalde activiteit niet ook andere subsidies ontvangt. Het is nog nooit voorgekomen dat een deelnemer verklaarde ook andere subsidie voor een Groenfondsmaatregel te ontvangen. De volgende typen stapeling kunnen voorkomen (los van de vraag of deze geoorloofd is):

- Stapeling met het ANLb. Voor de Groenfondsmaatregelen 'oud grasland' en 'creëren maaitrappen' is zicht op stapeling met het ANLb. De kaarten van oud grasland en ANLb kunnen digitaal worden gecombineerd (zie hoofdstuk 4). De locatie van de percelen met maaitrappen is op papier beschikbaar en kan vervolgens met de ANLb-kaart worden vergeleken.
- Stapeling met de eco-regeling. Omdat de eco-regeling – een nieuw onderdeel van het GLB – pas per 2023 van kracht is, is deze vorm van stapeling alleen voor dit laatste jaar relevant. Vockestaert heeft geen zicht op de keuzen van deelnemers ten aanzien van de eco-regeling, en dus ook niet op eventuele stapeling.
- Stapeling met de regeling Duurzaam Boer Blijven, een mix van publieke en private beloning aan de hand van scores op zogeheten kritische prestatie-indicatoren (KPI's).

De notitie van Terwan & Westenburg (2022) gaat in op de mogelijkheden en beperkingen van stapeling van (onderdelen van) deze regelingen. Daarop komen we terug in § 5.8. De Groenfondsbijdragen aan boeren voor het vermarkten van de meerwaarde van producten in de stad is inmiddels beëindigd, waardoor dit geen aandachtspunt meer is.

3.5 Controle en sanctionering

Controlefrequentie

Er is geen officieel controleprotocol; op de website is wel een [sanctieprotocol](#) te vinden. De controleresultaten worden zowel op papier (in de archiefmap per deelnemer) als digitaal vastgelegd. Afgezien van oud grasland hebben de afgelopen jaren de volgende controles plaatsgevonden:

- in 2018 is alles gecontroleerd (inwerkingtreding nieuwe ronde);
- in 2019 zijn alleen de uitbreidingen per 2019 gecontroleerd;
- in 2020 is alles gecontroleerd;
- in 2021 is 50% van de deelnemers gecontroleerd;
- in 2022 is de andere 50% gecontroleerd;
- in 2023 wordt hetzij alles, hetzij een steekproef gecontroleerd (moet nog worden besloten).

Van oud grasland zijn in 2018 alle percelen gecontroleerd (kwalificeren ze?) en in 2022 opnieuw. Op basis daarvan is er in 2022 zo'n 16 ha afgevallen.

Tijdens de controles wordt er gecontroleerd op de aanwezigheid van de gecontracteerde elementen en op de naleving van de beheervorschriften. Er wordt gecontroleerd door een team van vier controleurs die (als veldmedewerker, vrijwilliger of bestuurslid) verbonden zijn aan Vockestaert. De controle neemt ongeveer een half uur per bedrijf in beslag. Omdat bij oud grasland ook de vegetatiesamenstelling moet worden beoordeeld, wordt dit onderdeel apart gecontroleerd door de ecooloog van Vockestaert.

De controles zijn dus zeer uitvoerig: minimaal elke twee jaar wordt elke deelnemer gecontroleerd en een deel zelfs vaker. Alleen voor oud grasland is de frequentie lager (tweemaal in zes jaar). Doordat

de controleurs de bedrijven goed kennen en (zeker bij de ‘vaste kern’ van deelnemers) precies weten waar ze moeten kijken, kosten de controles relatief weinig tijd.

Controleerbaarheid

Onderhoud aan landschaps- en cultuurhistorische elementen is voor Vockestaert goed controleerbaar, oud grasland en zeldzame rassen wat minder goed. Voor oud grasland zijn in de afgelopen periode kwalificerende soorten gedefinieerd, waarop vervolgens ook door een ter zake kundige moet worden gecontroleerd. Dat is ook gebeurd, maar door het grote volume van deze maatregel kost het veldbezoek relatief veel tijd. Ook de zeldzame huisdierrassen zijn soms lastig te controleren, omdat de labeling in de I&R-registratie moet worden gecontroleerd.

De controleurs krijgen voorafgaand aan de controles een overzicht per deelnemer van de maatregelen die de betreffende deelnemer heeft gecontracteerd. Vervolgens halen ze hun informatie ten behoeve van controles op verschillende manieren op:

- Ten eerste leidt de deelnemer de controleur vaak rond op het bedrijf, zodat hij de gecontracteerde elementen kan aanwijzen.
- Ten tweede hebben veel deelnemers alle elementen op hun bedrijf onder contract, zodat er geen selectie hoeft te worden gecontroleerd.

Controleresultaten

De controleresultaten van de afgelopen drie jaar (2020-2022) zijn vermeld in tabel 2. Er worden jaarlijks redelijk wat onregelmatigheden geconstateerd (bij 10 à 15% van de deelnemers), maar het gaat grotendeels om veranderingen in aantallen hectares, elementen of dieren die niet aan Vockestaert waren doorgegeven en om ‘herstelbare’ zaken als het niet tijdig uitvoeren van onderhoud. Dat blijkt ook uit de opgelegde sancties, die slechts 1 à 2% van het totale budget beslaan.

Tabel 2. Geconstateerde onregelmatigheden 2020-2022

Jaartal	Aantal bedrijven en maatregelen	Aard van de onregelmatigheden	In mindering gebracht bedrag
2020	15 bedrijven 16 maatregelen	Minder zeldzame dieren Oppervlakte oud grasland kleiner dan aangemeld Snoei- of schilderwerk niet uitgevoerd Minder landschaps- of cultuurhistorische elementen dan aangemeld	€ 4.138,-
2021	8 bedrijven 9 maatregelen	Idem	€ 1.776,-
2022	12 bedrijven 16 maatregelen	Idem	€ 4.703,-

De controleresultaten worden digitaal en op papier vastgelegd en toegevoegd aan het persoonlijke dossier van elke deelnemer. Komen uit de controles vragen of bespreekpunten voor, dan worden deze besproken met de betreffende deelnemer. Herstelbare onregelmatigheden (zoals niet tijdig onderhoud) worden in de regel hersteld, waarop hercontrole volgt. Daardoor is het niet nodig om de betrokken deelnemers in de jaren daarop extra vaak te controleren. Als herstel niet mogelijk is, wordt er gekort op de uitbetaling. Komen controleur en deelnemer er samen niet uit, dan wordt het voorgelegd aan het bestuur.

Na afloop van alle controles en het verdisconteren van eventuele sancties (zie hierna) vindt de uitbetaling plaats in november/december. Het uit te betalen bedrag wordt tevoren schriftelijk met de deelnemers gecommuniceerd.

Sancties

Vockestaert hanteert een sanctieprotocol. Het bestuur besluit aan de hand hiervan over de op te leggen sancties en over eventuele geschillen (er is geen aparte geschillencommissie). Een sanctie bestaat meestal uit het uit het contract verwijderen van de elementen of hectares die niet zijn onderhouden of niet aanwezig blijken te zijn. Daardoor wordt er minder uitbetaald. Als er herstelbare tekortkomingen worden geconstateerd (bijv. snoeien, verven), wordt er eerst gewaarschuwd en volgt er een hercontrole op de uitvoering van het werk. De controles hebben nog nooit geleid tot het geheel uitsluiten van en deelnemer van de regeling.

3.6 Uitvoering: organisatie en kosten

Vockestaert zelf is tevreden over de uitvoering. Bepaalde (detail)zaken kunnen beter, maar Vockestaert heeft goed grip op de uitvoering. De deelnamevoorwaarden, controles en eventuele sancties leveren nooit problemen op. De uitvoering wordt intern regelmatig geëvalueerd.

Verslaglegging en archivering

Vockestaert houdt een zorgvuldige administratie bij van de regeling: alles rondom de aanmeldingen, contracten, controles en betalingen is ordentelijk vastgelegd en gearhiveerd. Uit de vorige periode is gebleken dat het in kaart brengen van oud grasland om meer aandacht vraagt. Daarom is de betreffende deelnemers gevraagd om bij het aanmeldingsformulier een kaartje te voegen met daarop aangegeven hun percelen oud grasland. Deze zijn uiteindelijk verwerkt in één digitale kaart (zie ook hoofdstuk 4).

Vockestaert heeft – ten behoeve van de eigen administratie en het Groenfondsbestuur – diverse overzichten beschikbaar. Er is zowel een papieren als een digitaal archief. Het papieren archief bestaat uit een mapje per deelnemer met het contract, de controleresultaten en de eventueel opgelegde kortingen. Het digitale archief bestaat uit een groot Excel-bestand met alle deelnemers, de aantallen gecontracteerde elementen/oppervlakten en de uitbetaalde bedragen (incl. eventuele kortingen):

- per maatregel/element: het aantal deelnemers, het bijbehorende aantal eenheden en het hiermee gemoeide bedrag;
- per deelnemer: de gecontracteerde maatregelen en de bijbehorende bedragen, plus een overzicht of ze ‘nieuw/oud’ zijn en melkveehouder/overig veehouder/particulier;
- specifiek van oud grasland en deels ook van de maatregel ‘maaitrappen’ zijn er een deelnemersoverzicht, kaartjes per bedrijf en een totaaloverzicht van het gehele gebied;
- van de stad-landactiviteiten (openstelling, educatie en vliegende wandelpaden) is bekend voor welke onderdelen de deelnemers interesse hebben (interessepeiling bij de start van de contractperiode) en wordt geadministreerd welke activiteiten daadwerkelijk zijn uitgevoerd.

Uitvoeringskosten

De uitvoeringskosten zijn relatief laag: rond de 10% van de totale jaarlijkse kosten. Ter vergelijking: de uitvoeringskosten van het ANLb zijn ongeveer 20% en de EU-regels bieden ruimte voor 30% in geval van uitvoering door een intermediaire partij zoals Vockestaert.

Voornaamste verklaring van de lage uitvoeringskosten is dat de controles weliswaar intensief zijn, maar per deelnemer relatief weinig tijd kosten. Doordat de controleurs bovendien vrijwilligers van Vockestaert zijn, rekenen ze een laag uurtarief. De lage kosten impliceren dus niet dat er onvoldoende wordt gecontroleerd.

De audit in het kort

- De regeling wordt door Vockestaert ordentelijk uitgevoerd en geadmistreerd: de deelnamevoorwaarden worden strikt toegepast, er wordt intensief gecontroleerd en bij eventuele onregelmatigheden wordt correct gehandeld.
- De administratie van contracten en gecontracteerde elementen (op kaart) is nu – afgezien van oud grasland – alleen op papier beschikbaar. Hoewel het in de afgelopen periode geen belemmering was voor een solide uitvoering van de regeling, maakt volledige digitalisering van de administratie – ook met het oog op de toekomst – de archivering completer en veiliger. Dit vergt wel een (eenmalige) tijdsinvestering.
- De controle is intensief, maar door de lage uurtarieven en de efficiënte arbeidsinzet relatief goedkoop.
- Bij de controles komen jaarlijks bij 10 à 15 van de 85 deelnemers onregelmatigheden aan het licht, maar zelden of nooit ernstig van aard en/of moedwillig veroorzaakt. Een deel van de onregelmatigheden kan worden hersteld, de overige worden in mindering gebracht op de vergoeding.

4. Monitoring

Bij de start van de regeling in 2006 is ook een voorstel gedaan voor de monitoring en evaluatie ervan. Omdat onderdelen daarvan in de praktijk lastig werkbaar bleken, heeft de WUR bij zijn evaluatie van 2010 de indicatoren ‘omgevormd’ tot een nieuwe set van negen indicatoren. Omdat deze set ook in 2017 is gebruikt, hanteren we deze nu opnieuw, zij het in iets aangepaste vorm. De indicatoren zijn:

1. Agrobiodiversiteit: aantal dieren van zeldzame huisdierrassen en totale financiële inspanning per jaar.
2. Weidevogelbeheer: aantal bedrijven dat mozaïekbeheer toepast en de financiële inspanning die daarmee jaarlijks is gemoeid.
3. Historisch weidegebied (oud grasland): aantal bedrijven, oppervlakte en financiële inspanning.
4. Opgaande landschapselementen: aantal deelnemende bedrijven, aantal (of lengte of oppervlakte) van de elementen en de financiële inspanning die daarmee jaarlijks is gemoeid
5. Natte (historische) landschapselementen: als bij 4.
6. Historische agrarische bebouwing: aantal onderhouden cultuurhistorische elementen dat wordt onderhouden plus de financiële inspanning die daarmee jaarlijks is gemoeid.
7. Aantal agrarische bedrijven in Midden-Delfland en areaal door agrariërs gebruikte grond in Midden-Delfland.
8. Bijdrage van de maatregelen aan de instandhouding van de weidevogelstand in Midden-Delfland.
9. Aantallen bezoekers (recreanten, schoolklassen etc.) die het gebied ontvangt – of zou kunnen ontvangen – uit recreatieve of educatieve overwegingen.

De drie laatste indicatoren zijn effectindicatoren, die vooral ook relevant zijn voor de evaluatie (hoofdstuk 5). We lopen de indicatoren stuk voor stuk langs, maar beginnen met een overzicht van de gecontracteerde hectares, dieren en elementen.

4.1 Aantallen deelnemers, hectares en elementen

En deel van de ‘regelingsstatistieken’ is in § 2.3 al gepresenteerd. In een notendop:

- Er zijn 85 deelnemers, waarvan 17 nieuwe. Twee derde van de deelnemers is melkveehouder, 21% is overig agrarisch, 13% is particulier.
- Het grootste deel van het budget gaat naar diensten op het vlak van natuur/biodiversiteit, en dan met name naar oud grasland: deze maatregel is goed voor ruim 30% van het totale fondsbudget. Eveneens 30% gaat naar landschapselementen (vooral naar knotbomen, erfbeplanting, hoogstamfruitbomen en geriefhoutbosjes), 20% naar cultuurhistorische elementen (vooral historische boerderijen en bijgebouwen), 10% naar zeldzame huisdierrassen en 5% naar verbinding stad-land (openstelling bedrijf, boerderijeducatie en vliegende wandelpaden).

Tabel 3 bevat de top-vijf van maatregelen, zowel naar aantallen deelnemers als naar budget. Tabel 4 bevat een gedetailleerde uitsplitsing naar alle 39 onderdelen van de regeling. In de volgende paragrafen lopen we deze onderdelen verder langs.

Tabel 3. Top-vijf van de Groenfondsonderdelen in 2022 naar aantal deelnemers en naar budget

Naar aantal deelnemers	Naar budget
1. Knotbomen (58)	1. Oud grasland (€ 73.393)
2. Historisch woongedeelte boerderij (41)	2. Zeldzame huisdierrassen (€ 20.420)
3. Erfbeplanting (40)	3. Knotbomen (€ 20.190)
4. Oud grasland (39)	4. Erfbeplanting (€ 16.000)
5. Hoogstamfruit (37)	5. Historisch woongedeelte boerderij (€ 15.495)

Tabel 4. Deelnemers, bedragen en diensten in 2020

type dienst	aantal deelnemers	jaarlijks bedrag	oppervlakte/ lengte/aantallen
Natuur/biodiversiteit			
Mozaïekbeheer	2	€ 3.799	65 ha
Instandhouden oud grasland	39	€ 73.393	766 ha
Zeldzame huisdierrassen rund	13	€ 18.700	187 st.
Zeldzame huisdierrassen schaaap	11	€ 1.720	86 st.
Landschapselementen			
Geriefhoutbosjes	18	€ 5.643	1,54090 ha
Houtsingels	13	€ 2.520	0,672 ha
Elzensingels	5	€ 253	316 m
Knotbomen	58	€ 20.190	4058 st.
Leibomen < 10 cm	4	€ 300	12 st.
Leibomen > 10 cm	19	€ 3.650	57 st.
Hoogstamfruitbomen jaarlijks snoeien	37	€ 11.330	655 st.
Erfbeplanting	40	€ 16.000	st. hoge bomen
Ligusterhaag	20	€ 2.300	20 st.
Houtril	15	€ 1.600	15 st.
Rietkraag/rietland tot 1000 m2	4	€ 461	0,22 ha
Natuurlijke oevers jaarlijks beheer	1	€ 153	0,075 ha
Natuurlijke oevers afrastering	3	€ 275	7,9 m
Poelen tot 75 m2	3	€ 100	3 st.
Cultuurhistorische elementen			
Historisch woongedeelte	41	€ 15.495	41 st.
Historisch stalgedeelte	35	€ 14.580	39 st.
Historisch bijgebouw karakteristiek steen	22	€ 3.300	23 st.
Historisch bijgebouw karakteristiek hout	13	€ 2.730	13 st.
Historisch bijgebouw regulier steen	8	€ 315	9 st.
Historisch bijgebouw regulier hout	5	€ 1.130	6 st.
Hooiberg, betonpalen/stalen kap	21	€ 375	22 st.
Hooiberg, houten roeden en kap	8	€ 600	8 st.
Boenhok, historische onderdelen	8	€ 240	12 st.
Karmolen, steen	1	€ 80	1 st.
Karmolen, hout	6	€ 900	6 st.
Melkhuisje steen	1	€ 15	1 st.
Bakhuisje	1	€ 20	1 st.
Prieel	1	€ 100	1 st.
Buiten-wc	1	€ 50	1 st.
Melkbocht	7	€ 480	7 st.
Waterput	26	€ 100	41 st.
Lage betonsilo	7	€ 45	8 st.
Rieten daken	13	€ 663	2559 m2
Oude klinkerbestrating	22	€ 1.075	560,2 m2
Erfverharding grind	26	€ 851	364,7 m2
Stenen heultje	4	€ 75	4 st.
Stalen weidemolen	16	€ 1.250	22 st.

4.2 Agrobiodiversiteit: zeldzame huisdierrassen

Vanuit de regeling worden bijdragen verstrekt voor 187 runderen en 86 schapen van een zeldzaam ras. Vergeleken met de eerste contractperiode (2006-2011) is het aantal runderen behoorlijk toegenomen, maar het aantal schapen juist afgenomen (**bijlage 2**). Welke bijdrage Midden-Delfland daarmee levert aan de landelijke instandhouding van zeldzame huisdierrassen is lastig te zeggen: zowel de landelijke lijst als die van Vockestaert bevat ook wat meer algemene rassen waarvan relatief hoge aantallen aanwezig zijn, zoals MRIJ.

Op basis van de Rassenlijst Nederlandse landbouwhuisdierrassen met de aantallen per september 2022 (<https://www.wur.nl/nl/show/rassenlijst-nederlandse-landbouwhuisdierrassen-2.htm>) kunnen we wel iets zeggen over de bijdrage van Midden-Delfland. Als we totalen voor alle in Midden-Delfland gesubsidieerde rassen optellen (inclusief MRIJ), gaat het in Midden-Delfland om 1,1% van de landelijke populaties. Voor schapen komen we tot een vergelijkbaar aandeel: 1,2%. Als we dit afzetten tegen het aandeel van Midden-Delfland in het landelijke areaal grasland en voedergewassen (ca 5.000 ha op 967.000 ha, ofwel 0,5%), is dat geen slechte score.

4.3 Mozaïekbeheer voor weidevogels

Deze maatregel wordt – vergeleken met de eerste contractperiode; die **bijlage 2** – op zeer kleine schaal toegepast. De deelname varieert van jaar tot jaar: in de periode 2018-2023 van 1 tot 3 deelnemers en van 9 tot 65 ha. Het gaat om percelen in de Dijkpolder en de Duifpolder. In 2022 besloegen de uitgaven 1,7% van de totale uitgaven. Op basis van deze cijfers is de bijdrage aan de instandhouding van de weidevogelpopulatie bescheiden. Ter vergelijking: vanuit het ANLb vindt in 2023 op ongeveer 2.000 ha weidevogelbeheer plaats, waarvan ruim 20% ‘zwaar beheer’ (alle pakketten behalve legselbeheer).

Als we de percelen met maaitrappen combineren met de weidevogel-stippenkaarten en de kaart met oud grasland en ANLb, blijkt het volgende:

- Op de betrokken percelen is vaak ook legselbeheer vanuit het ANLb gecontracteerd en soms ook oud grasland vanuit het Groenfonds. Deze (toegestane) cumulatie met andere beheermaatregelen is op zich gunstig, maar maakt ook dat het effect van de maaitrappen als zodanig niet goed is vast te stellen.
- In de Dijkpolder laten de percelen met maaitrappen geen hoge(re) dichtheden aan vogels zien. In deze polder zijn drie duidelijke clusters van weidevogels te zien, maar daar is deze maatregel niet gecontracteerd (wel veel ‘zwaar beheer’ vanuit het ANLb). In de Duifpolder ligt dat anders: daar zijn door vrijwel de hele polder heen hoge dichtheden aan weidevogels aanwezig, voor een deel ook op de percelen met maaitrappen.

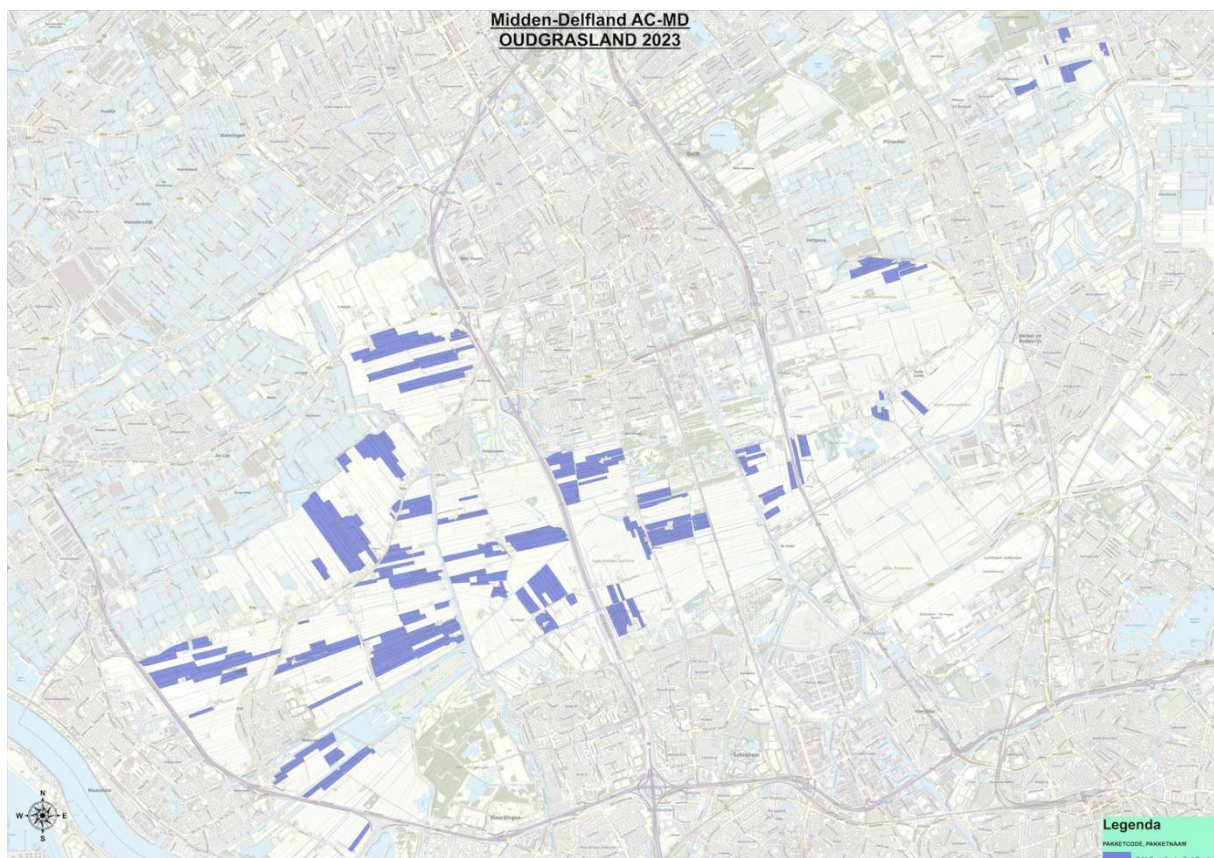
4.4 Historisch weidegebied: oud grasland

Behoud van oud grasland (meer dan 25 jaar zonder graslandvernieuwing) is met 39 deelnemers, 766 ha (gemiddeld 20 ha per bedrijf) en een budget van ruim € 73.000,- per jaar de omvangrijkste maatregel uit het menu. Hij is door bijna de helft van de deelnemers gekozen en beslaat een derde van de totale uitgaven – zie ook de kaart op de volgende pagina. Het gecontracteerde areaal is sinds 2006 wel met een kwart afgenomen: van ruim 1.000 ha naar 766 ha (**bijlage 2**). Oorzaak is veelal dat de grondgebruiker toch besluit tot graslandvernieuwing. De vergoeding van € 85,- per ha weegt kennelijk niet altijd op tegen het (vermeende) rendement van graslandvernieuwing. Ook bij de controle in 2022 is weer een aantal percelen afgevallen omdat ze niet langer kwalificeerden.

Niettemin blijken de percelen oud grasland een belangrijke maatschappelijke betekening te hebben, en wel op meerdere fronten:

- De percelen zijn structuurrijker, hebben meer greppels en een grotere variatie aan grassen (vaak meer dan zeven soorten).
- Door de grotere variatie aan grassen zijn ze klimaatbestendiger: ze kunnen beter tegen droogte en nattigheid. In de droge zomer van 2022 was het oud grasland relatief groen.
- Oud grasland is ook van belang uit een oogpunt van klimaatmitigatie (verminderen CO₂-uitstoot) en bodemdaling.
- Structuurrijk greppelland is in principe zeer aantrekkelijk voor weidevogels. Die betekenis komt echter niet altijd tot zijn recht. Op de kaart in **bijlage 1** hebben we de stippenkaart van de weidevogeltelling over de kaart met oud grasland gelegd. Op sommige plaatsen blijken op oud grasland veel vogels aanwezig, op andere plekken niet. Het eerste heeft ook te maken met de situering van ANLb-contracten op oud grasland, een redelijk veel voorkomende vorm van stapeling (zie de tweede kaart in **bijlage 1**). Het laatste heeft waarschijnlijk ook te maken met de situering van een deel van het oud grasland, bijvoorbeeld in de buurt van bebouwing of opgaande beplanting. Hier kan wel oud grasland, maar veelal geen ANLb worden gecontracteerd.
- Oud grasland is van groot belang voor overwinterende ganzen. Daar waar veel ganzensoorten eiwitrijk gras verkiezen om te foerageren, doen kolgans, brandgans en kleine rietgans dat vooral op oud grasland (de laatste zelfs uitsluitend op oud grasland).

Bovengenoemde kwaliteiten zijn in Midden-Delfland ook echt in de praktijk vastgesteld (mond. med. Ferry van der Lans). Daarnaast is het aannemelijk dat oud grasland voordelen biedt voor het bodemleven en voor het afremmen van bodemdaling en emissie van broeikasgassen (Van Eekeren e.a. 2016).

Ligging van de gecontracteerde percelen oud grasland in 2023

4.5 Opgaande landschapselementen

Aan opgaande landschapselementen is in de laatste contractperiode € 63.786,- besteed (29% van het totaal). De grootste posten (> € 5.000,-, te beginnen bij de hoogste post) zijn: knotbomen, erfbeplanting, hoogstamfruitbomen en geriefhoutbosjes – zie de overzichtstabel in **bijlage 3**.

In vergelijking met de eerste contractperiode zijn de uitgaven voor dit onderdeel gedaald met € 33.500,-, maar ten opzichte van de tweede contractperiode is het budget ongeveer gelijk gebleven.

Vanaf 2006 is de ontwikkeling als volgt:

- duidelijke dalers zijn geriefhoutbosjes, houtsingels, elzensingels, hoogstamfruit en erfbeplanting. Wellicht zijn de aangescherpte deelnamevoorwaarden voor fruitbomen en erfbeplanting hiervan de oorzaak;
- duidelijke stijgers zijn leibomen > 10 cm;
- min of meer stabiel zijn knotbomen (zoals gezegd de grootste uitgavenpost binnen dit onderdeel) en leibomen < 10 cm.

In totaal is er in 2022 een bijdrage verleend voor 2,21 hectare vlakdekkende elementen, 316 meter lijnvormige elementen, 4.782 individuele bomen en 40 erfbeplantingen. Het is niet bekend hoeveel landschapselementen er precies zijn in Midden-Delfland, dus de bijdrage aan de instandhouding kan niet kwantitatief worden berekend. Wel is bekend dat veel deelnemers alle landschapselementen op hun grond onder contract hebben. Dat maakt het aannemelijk dat het gaat om een substantieel deel van de Midden-Delflandse elementen.

4.6 Natte landschapselementen

Aan natte landschapselementen (rietkragen, natuurvriendelijke oevers, poelen) werd in 2022 een bedrag van € 989,- besteed, slechts 0,5% van de totale uitgaven – zie **bijlage 4** voor een detailoverzicht door de jaren heen. Vergeleken met 2006 (6%) is dat een daling, vergeleken met 2016 (0,3%) een lichte stijging. Bij deze cijfers moet worden bedacht dat er weliswaar veel natuurvriendelijke oevers in het gebied aanwezig zijn, maar dat deze in eigendom zijn van het Hoogheemraadschap, dat het onderhoud in een aantal polders heeft uitbesteed aan Vockestaert. Het gaat in het laatste geval vooral om ‘droge’ oevers. Het Hoogheemraadschap heeft de ambitie om meer ‘natte’ oevers aan te leggen (vanuit de Kaderrichtlijn water). Hierop komen we terug in hoofdstuk 5.

Ook bij de natte elementen geldt dat – door het ontbreken van cijfers voor het gebied – niet bekend is welk deel van de totale oppervlakte en lengte aan elementen onder contract staat. Het aandeel zal echter door de genoemde waterrijkdom aanmerkelijk lager zijn dan dat van opgaande landschapselementen.

4.7 Historische agrarische bebouwing

De bijdrage aan cultuurhistorische elementen is door de jaren heen redelijk constant gebleven: in de eerste contractperiode € 48.882,-, in de tweede periode € 43.180,- en in de derde € 44.469,- (20% van het totaal). In de laatste contractperiode is een bijdrage verleend aan 266 elementen en 3.484 m² aan rieten daken en traditionele bestrating en erfverharding – zie **bijlage 5** voor een gedetailleerd overzicht. De grootste posten (> € 2.500,-, te beginnen bij de hoogste post) zijn: historisch woongedeelte boerderij, historisch stalgedeelte boerderij, historisch karakteristiek bijgebouw steen en historisch karakteristiek bijgebouw hout.

Door de jaren heen zien we wel wat fluctuaties in de aantallen gecontracteerde elementen:

- dalers zijn: historisch woongedeelte boerderij, historisch karakteristiek bijgebouw steen, hooiberg (houten roeden en kap), melkhuisje hout, lage betonsilo en oude klinkerbestrating;
- duidelijke stijgers zijn: historisch karakteristiek bijgebouw hout, historisch bijgebouw regulier steen en boenhok (historische onderdelen).

De overige elementen zijn in de drie contractperioden min of meer stabiel gebleven.

Net als bij de twee voorgaande onderdelen is het lastig te zeggen in hoeverre de regeling bijdraagt aan de instandhouding van het Midden-Delflands erfgoed: er is geen totaaloverzicht van historisch interessante elementen. Maar gezien het hoge aantal gesubsidieerde elementen (266) is het aannemelijk dat de regeling een substantiële bijdrage levert aan het cultuurhistorisch erfgoed in Midden-Delfland.

4.8 Aantal agrarische bedrijven en areaal landbouwgrond

Het Groenfonds wil onder meer en bijdrage leveren aan de instandhouding van het karakteristieke open landschap van Midden-Delfland. Belangrijke factor daarin zijn de agrarische bedrijven, die een groot deel van het gebied beheren. Als de landbouw verdwijnt, ontstaat een groot beheerprobleem. Daarom is één van de indicatoren de wijze waarop de landbouw, en dan met de name de melkveehouderij, zich ontwikkelt en de vraag of het Groenfonds een rol speelt in die ontwikkeling. Dat is echter erg lastig te bepalen:

- De bijdragen uit het Groenfonds zijn relatief klein (maximaal € 5.000,- per deelnemer, maar in de laatste contractperiode voor agrariërs gemiddeld zo'n € 2.500,-) en zijn bovendien niet allemaal 'bedrijfswinst': er worden ook kosten worden gemaakt en/of er wordt arbeid ingezet.
- De ontwikkeling van de landbouw is – zeker in de Randstad – van veel factoren afhankelijk die invloedrijker zijn dan de bijdrage uit het Groenfonds, zoals de ontwikkeling van de grondprijzen, het ruimtelijk beleid voor het gebied en de handhaving van dat beleid. Dankzij de Reconstructiewet en de doorvertaling daarvan in bestemmingsplannen en ander beleid is het gebied een relatief groene oase gebleven tussen de steden van de metropoolregio en het glastuinbouwgebied van het Westland. Zonder deze wet zou ook dit gebied zijn volgebouwd of op zijn minst zijn verrommeld. Effectieve handhaving blijft een punt van aandacht, wil het agrarisch areaal in voldoende mate behouden blijven (zie hierna).

Ondanks deze beperkingen zijn in tabel 5 enkele agrarische kengetallen op een rij gezet voor zowel Midden-Delfland als voor Nederland als geheel. Opmerkelijke zaken:

- Het areaal cultuurgrond en het aantal melkveebedrijven nemen in Midden-Delfland wat minder hard af dan in Nederland als geheel. Vooral bij het aantal melkveebedrijven gaat het om een substantieel verschil (25 versus 37%).
- De toename van het aantal melkkoeien (vooral als gevolg van het afschaffen van de melkquotering in 2015) is in Midden-Delfland juist wat lager.

De relatief trage afname van het areaal landbouwgrond en het aantal melkveebedrijven zal vooral ook te maken hebben met het hiervoor beschreven restrictieve ruimtelijk beleid voor het gebied, mede als gevolg van de verschillende planologische aanwijzingen (van Rijksbufferzone tot Bijzonder Provinciaal Landschap). De gezamenlijke beheerbijdragen van het Groenfonds (ruim 2 ton per jaar) en het ANLb (ruim 4 ton per jaar), gemiddeld over het gehele gebied zo'n € 150,- per ha per jaar, zal ongetwijfeld een (bescheiden) bijdrage leveren aan het behoud en de kwaliteit van het agrarisch cultuurlandschap.

Tabel 5. Ontwikkeling van de landbouw in Midden-Delfland en Nederland tussen 2005 en 2022*

	2005	2022	verschil
Gemeente Midden-Delfland			
- areaal cultuurgrond (ha)	3.432	3.273	-5%
- aantal landbouwbedrijven	197	123	-38%
- waarvan melkveebedrijven	69	51	-26%
- aantal melk- en kalfkoeien	4.288	4.418	+3%
Gemeente Maassluis			
- areaal cultuurgrond (ha)	259	159	-39%
- aantal landbouwbedrijven	13	6	-54%
- waarvan melkveebedrijven	2	2	0%
- aantal melk- en kalfkoeien	56	174	+211%
Totaal Midden-Delfland			
- areaal cultuurgrond (ha)	3.691	3.432	-7%
- aantal landbouwbedrijven	210	129	-39%
- waarvan melkveebedrijven	71	53	-25%
- aantal melk- en kalfkoeien	4.344	4.592	+6%
Nederland			
- areaal cultuurgrond (ha)	2.072.338	1.804.369	-13%
- aantal landbouwbedrijven	81.750	50.975	-38%
- waarvan melkveebedrijven	23.527	14.729	-37%
- aantal melk- en kalfkoeien	1.433.202	1.570.673	+10%

* De gemeenten Pijnacker-Nootdorp, Den Haag, Delft, Vlaardingen, Schiedam en Rotterdam zijn niet in de statistieken betrokken. Pijnacker-Nootdorp heeft weliswaar twee polders (Zuidpolder van Delfgauw en de polder Berkel/Oude Leede) met zes deelnemers in het werkgebied van het Groenfonds, maar daarvan zijn geen aparte statistieken beschikbaar. De andere genoemde gemeenten hebben hetzij weinig of geen landbouwgrond in het werkgebied (zoals Den Haag), hetzij een zeer gering aantal deelnemers aan het Groenfonds. In Vlaardingen gaat het om de Zuidbuurt (Aalkeet-Binnen- en Buitenpolder), de Broekpolder en het zuidelijk deel van de Holierhoekse en Zouteveense polder, in Schiedam om het zuidelijk deel van de polder Noord-Kethel, in Rotterdam om de polder Schieveen en in Delft om een deel van de Lage Abtwoudse polder. Veel van deze gebieden zijn (grotendeels) recreatie- of natuurgebied. De deelnemerslijst bevat in deze gebieden tezamen slechts enkele deelnemers. Dit is het gevolg van een bewuste keuze vanuit de gemeentelijke herindeling: de agrarische gronden werden toebedeeld aan de agrarische gemeente Midden-Delfland met als kernopgave 'gras', de recreatieve groengebieden aan de stadsranden werden toebedeeld aan de desbetreffende steden.

4.9 Bijdrage aan instandhouding weidevogelstand

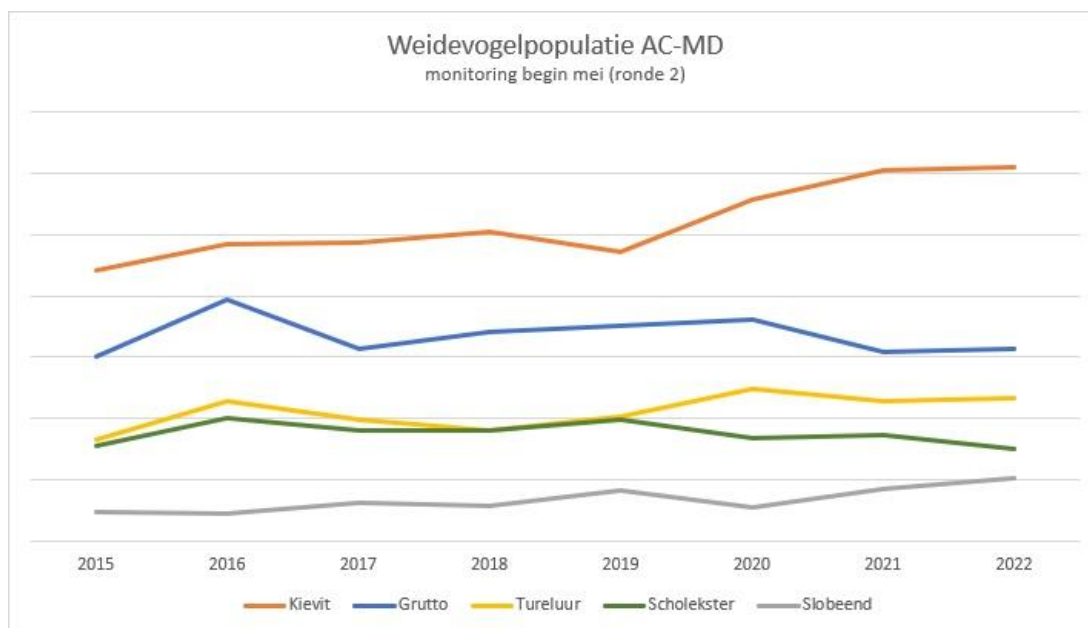
Voor de bijdrage aan het instandhouden van de weidevogelstand geldt hetzelfde als voor de bijdrage aan het instandhouden van de landbouw: hij is lastig te meten. Hierbij moet het volgende worden bedacht:

- Het is goed om te beseffen dat het Groenfonds, en dus ook de bijdrageregeling, geen expliciete weidevogeldoelstelling heeft. Doel is wel de instandhouding van het karakteristieke open landschap, een doelstelling die voorwaardenscheppend is voor een goede weidevogelstand.
- De regeling bevat nauwelijks maatregelen die rechtstreeks op weidevogels zijn gericht. Het aanleggen van groeitrappen (getrapt maaien van de eerste grassnede) is de enige weidevogelmaatregel in het regelingsmenu. Deze is zeer weinig gekozen; hiervan kan slechts een minimaal effect worden verwacht. Zoals we eerder schreven (§ 4.4) kan worden verondersteld dat ook oud grasland bijdraagt aan goede condities voor weidevogels. Dit effect komt echter maar gedeeltelijk tot zijn recht. Het ANLb bevat bij uitstek maatregelen voor weidevogels, die bovendien op grote schaal (zo'n 2.000 ha) zijn gecontracteerd. Midden-Delfland is met ingang van

2023 ‘kansgebied’ in het kader van het Aanvalsplan Grutto, waardoor er (vooralsnog tijdelijk) extra ANLb-budget beschikbaar is voor het gebied.

- c. De ontwikkeling van de weidevogelstand wordt niet specifiek voor Groenfondsmaatregelen gemonitord, maar alleen voor het gebied als geheel en voor de percelen waarop ANLb is gecontracteerd. Zoals we in § 4.4 zagen, zijn er wel kaarten voor weidevogels op oud grasland, maar hiervoor wordt geen aparte trend berekend (en het is ook zeer de vraag of dit iets zou opleveren, gezien punt b).

Voor de aardigheid niettemin (zie onderstaande figuur): de ontwikkeling van de weidevogels op percelen met ANLb is relatief positief: over de afgelopen acht jaar zijn de aantallen stabiel tot licht stijgend.

Aantallen weidevogels op ANLb-land van 2015 tot 2022

(Bron: Nieuw GLB 2023 & Weidevogelbroedseizoen 2022, Agrarisch Collectief Midden-Delfland)

4.10 Aantallen bezoekers

Zo'n 5% van het budget gaat naar een sterkere verbinding van stad en land (de tweede doelstelling van het Groenfonds) door boerderijeducatie en openstelling van het bedrijf voor bezoekers, excursies etc. In 2018 hebben 15 bedrijven zich aangemeld voor de ontvangst van groepen en/of publieksactiviteiten. Bijvoorbeeld voor de Midden-Delflanddagen, Boer zoekt Hulp, de Bloesemtocht, ontvangst van klassen buiten NME/ZuivelNL om, CLD Delft, AH dag, smaakles, dag tegen voedselverspilling, dag van de Vlaardingse burger etc. **Bijlage 6** bevat een gedetailleerd overzicht van de stad-landactiviteiten in 2022; tabel 6 geeft daarvan een samenvatting.

Tabel 6. Stad-landactiviteiten in 2022

Activiteit	Resultaat
Boerderijeducatie	8 educatieboeren, 159 lessen, 3.960 kinderen
Openstelling bedrijf: - groepen en educatie - medewerking aan evenementen	31 groepen 8 evenementen, ca 2.000 bezoekers
Vliegende wandelpaden	2 paden, vele honderden tot enkele duizenden wandelaars

Vockestaert streeft ernaar om ieder jaar zo'n vier 'vliegende wandelpaden' uit te zetten (tijdelijke routes dwars door de polders). Omdat deze over boerenland gaan, gebeurt dat buiten het broedseizoen. Het aantal wandelaars dat van deze paden gebruik maakt, wordt niet geteld. Indicatie is echter wel dat de kaartjes van de wandelroutes vele honderden malen zijn gedownload van de Vockestaert-website en dat er op de sociale media veel aandacht voor is. Er is dus veel belangstelling voor deze wandelingen, zoals ook de betreffende boeren merken aan het aantal wandelaars dat zij over hun land zien wandelen.

Vermeldenswaard is ook dat een bedrijf dat zeer actief is met educatie en openstelling (in de afgelopen jaren ontving het 1.133 leerlingen en 377 andere bezoekers) zich in Pijnacker-Nootdorp bevindt, waar voortzetting van de Groenfondsbijdrage onzeker is (zie ook hoofdstuk 6). Daarmee zou een belangrijke deelnemer wegvallen.

Gezien de grote aantallen inwoners van de steden waardoor het gebied is omringd, ligt er bij de stad-landactiviteiten nog een enorm groeipotentieel. In het voorstel van Vockestaert voor de contractperiode 2018-2023 was een intensivering van deze activiteiten voorzien, maar deze kon vanwege budgetbeperkingen niet doorgaan.

In de laatste contractperiode zijn veel schoolklassen ontvangen in het gebied, zoals hier kinderen uit Den Haag

De monitoring in het kort

- De monitoringscriteria zijn lang niet altijd even werkbaar. Ten eerste doordat niet kan worden berekend welk deel van de aanwezige elementen een Groenfondsbijdrage ontvangt (de totalen zijn niet bekend), ten tweede omdat de bijdrage aan de vitaliteit van de landbouw en het instandhouden van de weidevogelstand niet goed kan worden vastgesteld.
- Niettemin zijn de totalen indrukwekkend. Een greep: 766 ha oud grasland, bijna 4.800 bomen en 266 cultuurhistorische elementen. Hieruit kan zonder meer worden afgeleid dat het om een substantieel deel van de totaal aanwezige oppervlakte en aantallen elementen gaat.
- De oppervlakte oud grasland is door de jaren heen met een kwart afgenomen, terwijl de maatschappelijke betekenis steeds groter wordt. Een positief verband met de weidevogelstand wordt niet gevonden, maar de betekenis voor andere functies (vegetatie, foerageergebied, bodemdaling, klimaatmitigatie en -adaptatie) is groot.
- De uitgaven voor landschapsbeheer zijn gedaald, die voor cultuurhistorie zijn gelijk gebleven.
- Het aantal stad-landactiviteiten (boerderijeducatie, openstelling, vliegende wandelpaden etc.) is toegenomen, al is het budgetbeslag met 5% nog bescheiden.

5. Evaluatie

Bij de evaluatie bezien we de gegevens uit de audit en de monitoring in het licht van de twee hoofddoelen van het Groenfonds: instandhouding van het agrarisch cultuurlandschap en versterking van de relatie tussen stad en land. In hoofdstuk 4 bleek dat het 'doelbereik' van de regeling op een aantal onderdelen lastig meetbaar is. Dat wreekt zich ook een beetje bij het evalueren van de regeling. Daarom hebben we de evaluatievragen van de voorgaande evaluaties soms wat aangepast.

5.1 Tevredenheid over de regeling bij betrokken partijen

Zoals in de audit (hoofdstuk 4) al naar voren kwam, is Vockestaert zelf tevreden over de regeling, in die zin dat ze het gevoel heeft dat er via de deelname- en pakketvoorwaarden een goede sturing plaatsvindt op de gewenste diensten en dat er ook in de laatste contractperiode een zinvolle bijdrage is geleverd aan behoud en versterking van de groene kwaliteiten van het gebied.

Ook de gemeente Midden-Delfland is nog steeds tevreden over de regeling: zowel over de wijze waarop Vockestaert deze uitvoert als over de geleverde diensten. Het fonds heeft ook 'moreel' een belangrijke rol gespeeld en heeft boeren het gevoel gegeven dat de gemeente achter hen staat. Bovendien blijkt dat het ook bij de bank voordeel kan opleveren doordat er sneller een lening wordt afgegeven. Publicitair zijn vooral de vliegende wandelpaden een grote hit; ze zijn zelfs opgenomen in de gebiedsvisie van het Bijzonder Provinciaal Landschap (BPL).

De gemeente Midden-Delfland geeft aan dat er de laatste jaren relatief weinig overleg is geweest tussen gemeente en Vockestaert; dat is vooral ook een teken dat het goed gaat. Wel is er regelmatig bestuurlijk overleg geweest met de wethouder die voorzitter is van het Groenfonds. Als het nodig was, wisten de partijen elkaar altijd te vinden.

Vockestaert communiceert steeds actiever, maar de boodschap komt in de stad helaas maar beperkt aan. Het Groenfonds zelf doet nog iets te weinig aan '*be good and tell it*'. Bij de gemeente gaat een stagiaire aan de slag om te kijken hoe de communicatie met de stad kan worden verbeterd.

De gemeente heeft wel wat zorgen over de duurzaamheid van het beheer. De vrijwilligheid van de maatregelen is een belangrijke troef, maar heeft ook nadelen. Grond van stoppende bedrijven wordt in veel gevallen gekocht door grote, intensievere bedrijven, die niet altijd een contract willen. In die gevallen gaat de winst van jaren verloren. Je zou eigenlijk een kettingbeding moeten opnemen in de contracten, maar dat ligt gevoelig en kun je niet afdwingen. Een langere contractduur is wel een begaanbare weg (zie § 5.4). De duurzaamheid van het beheer blijft een punt van aandacht. De gemeenten hebben nu alleen het bestemmingsplan en afwaardering van gronden ('landschapsgrond') als duurzame oplossingen. Nadeel van het opnemen van verplichtingen in een bestemmingsplan (en straks een omgevingsplan) is dat er dan geen vergoeding meer voor kan worden verstrekt. Afwaardering/herwaardering van gronden is één van de instrumenten in de visie voor het Bijzonder Provinciaal Landschap en in het Aanvalsplan Grutto. Deze optie biedt wellicht meer perspectief, zeker als een invulling wordt gekozen waarbij beheervergoedingen mogelijk blijven. Het is zinvol dat het Groenfonds samen met Vockestaert de perspectieven voor Midden-Delfland verder uitwerkt.

5.2 Wat is er gebeurd met aanbevelingen uit voorgaande evaluaties?

Het Groenfonds is ook benieuwd wat er is gedaan met de aanbevelingen uit voorgaande evaluaties, met name uit die van 2017 (Schotman 2017). Daarom zetten we hieronder de stand van zaken op een rij. Daarbij nemen we niet alleen die evaluatie mee, maar ook de strategische evaluatie uit 2015 (Terwan & Van der Vliet 2015). Van de aanbevelingen uit de notitie *Effecten van gewijzigde wet- en regelgeving op twee subsidieregelingen voor Midden-Delfland* (Terwan & Westenburg 2022) kan redelijkerwijs niet worden verwacht dat ze al zijn opgevolgd; deze komen verderop in dit hoofdstuk aan de orde.

Hierna beschrijven we of de aanbevelingen (geheel of gedeeltelijk) zijn omgezet in actie, en zo nee, of ze nog steeds relevant zijn:

- a. Maak de maatregel 'oud grasland' controleerbaar en stel eisen aan de structuur en soortenrijkdom van grassen en kruiden om de maatregel effectiever te maken. Dat is gebeurd: aan oud grasland zijn extra 'instapeisen' gekoppeld (zie hoofdstuk 2).
- b. Verbind striktere voorwaarden aan de weidevogelmaatregelen. Zoals gezegd was er in de laatste contractperiode slechts één weidevogelmaatregel van kracht (we rekenen oud grasland niet tot de weidevogelmaatregelen), die slechts op zeer kleine schaal is gecontracteerd. Hieraan zijn al gedetailleerde voorwaarden verbonden.
- c. Maak een gezamenlijke statistiek van de inspanningen vanuit het Groenfonds en andere regelingen voor groenblauwe diensten, zodat het ANLb, zodat er een totaalbeeld ontstaat en de ruimtelijke samenhang tussen alle maatregelen zichtbaar wordt. Voor oud grasland, de meest omvangrijke natuurmaatregel, is dat inmiddels gebeurd (zie § 4.4, § 5.5 en bijlage 1). Voor landschaps- en cultuurhistorische elementen is hij niet relevant, omdat die (momenteel) niet uit andere regelingen worden gefinancierd). Op de maatregelen vanuit de eco-regeling (GLB) heeft Vockestaert momenteel geen zicht (zie echter ook § 5.8).
- d. Maak een vergelijking met overeenkomstige gebieden zonder die maatregelen om inzicht te krijgen in het werkelijke effect van de maatregelen. Deze aanbeveling is sterk gestoeld op het meten van het effect van de maatregelen op weidevogels. Die vormen echter geen onderdeel van de doelen van het fonds. Zeker naarmate weidevogels meer naar de achtergrond verschuiven (zie verderop), is deze aanbeveling niet langer relevant. Voor de andere onderdelen van het Groenfonds (landschaps- en cultuurhistorische elementen) is vergelijking met een referentiegebied niet zinvol.
- e. Investeer meer in controles. Zoals in § 3.5 aan de orde kwam, zijn de controles al behoorlijk intensief. Dat met de controles relatief weinig geld is gemoeid, komt doordat de controles weinig tijdrovend zijn en de controleurs (vrijwilligers) lage uurtarieven in rekening brengen.
- f. Coördineer aanleg en beheer van natte landschapselementen zoals natuurvriendelijke oevers. Nu gaat het om verspreid liggende stukjes op kleine schaal. Uit een oogpunt van waterkwaliteit is versnippering wellicht ongunstig, maar uit ecologisch oogpunt kunnen ook verspreid liggende beheereenheden effectief zijn (bijvoorbeeld voor planten, insecten en amfibieën). Ze kunnen voor een aantal soorten nog aan effectiviteit winnen door coördinatie op ruimtelijke samenhang. Als er de komende jaren extra natte elementen worden aangelegd (bijvoorbeeld natuurvriendelijke oevers in het kader van de KRW), kan Vockestaert niet sturen op de situering daarvan, maar in overleg met de financier (bijv. Delfland) zou een sterkere aaneengeslotenheid met bestaande oevers één van de criteria kunnen zijn.

5.3 Ontwikkeling van de deelname aan de regeling

Allereerst een korte samenvatting van wat al eerder is geschreven (§ 2.3 en hoofdstuk 3):

- Het aantal deelnemers daalde in de tweede contractperiode (van 76 naar 70), maar steeg in de laatste beheerperiode weer fors (naar 85), mede dankzij een extra openstelling in 2019. De groei is deels gelegen in de zes nieuwe deelnemers in Pijnacker-Nootdorp, waar voor het eerst kon worden ingetekend, en in een toename van het aantal particulieren (naar 11).
- Van de deelnemers is 66% melkveehouder, 21% overig agrariër en 13% particulier. Het gemiddeld ontvangen bedrag per deelnemers neemt ook in die volgorde af (van € 2.620,- naar € 844,- per jaar), waardoor driekwart van het budget naar melkveehouders gaat en 5% naar particulieren.
- Twaalf deelnemers aan de tweede ronde deden in de derde ronde niet meer mee. Die afname is ruimschoots gecompenseerd door nieuwe aanwas.
- Hoewel de deelnamevoorwaarden zijn aangescherpt, is dit voor zover bekend geen drempel geweest om aan de regeling deel te nemen. Dit kan natuurlijk niet met zekerheid worden gezegd: omdat de voorwaarden op de website staan, is het mogelijk dat geïnteresseerden zich vanwege de deelnamevoorwaarden überhaupt niet bij Vockestaert hebben gemeld.

Het is lastig in te schatten wat het groeipotentieel van de regeling is. In de laatste contractperiode was een extra openstelling nodig om het budget volledig te besteden. Die was succesvol, maar het idee is dat het groeipotentieel onder melkveebedrijven daarmee wel zo'n beetje is benut. In § 4.6 bleek dat er 53 melkveebedrijven zijn in de gemeenten Midden-Delfland en Maassluis. Daarnaast zijn er in het werkgebied van het Groenfonds nog eens 4 in Pijnacker-Nootdorp (Zuidpolder van Delfgauw en Oude Leede) en nog pakweg 6 (*check*) in het landelijk gebied van de omringende steden. Stel dat er 63 melkveebedrijven in het werkgebied zijn gelegen, waarvan er 56 hebben deelgenomen aan de regeling, dan is al een zeer hoge participatiegraad (bijna 90%). Als het budget het toelaat, zou de deelname van overige agrarische bedrijven en van particulieren nog kunnen worden uitgebreid, maar het is de vraag of er – binnen de huidige deelnamevoorwaarden – nog veel extra animo zal zijn; in de laatste beheerperiode was immers al een tweede openstelling nodig om het budget geheel te benutten. Neemt het budget niet toe, dan leidt een grotere deelname tot een lager bedrag per deelnemer, terwijl dat nu al bescheiden is. Dat kan op gespannen voet staan met de gewenste instandhouding van het agrarisch cultuurlandschap. Dat kan natuurlijk anders komen te liggen als zich nieuwe financiers aansluiten bij het Groenfonds en/of als onderdelen van het maatregelenmenu uit andere bronnen kunnen worden betaald (zie verderop in dit hoofdstuk).

5.4 Actualiteit van de deelnamevoorwaarden

Van de negen [deelnamevoorwaarden](#) zijn de nummers 1 (ligging in Reconstructiegebied), 2 (uitgesloten gronden), 3 (gebruiksrecht op de grond) en 6 (representatief bedrijf en erf) zonder meer nog actueel. De overige vijf kunnen worden geactualiseerd of worden heroverwogen.

Achtereenvolgens:

- Onderdeel 4: voldoen aan alle relevante wet- en regelgeving en aan de bepalingen voor goede landbouw- en milieucondities (GLMC's), net zoals dat wordt vereist voor het ontvangen van GLB-subsidies. De GLMC's zijn met ingang van 2023 aanmerkelijk uitgebreid en aangescherpt. Omdat de richtsnoeren voor staatssteun aan de landbouw vereisen dat deze ook gelden voor decentrale regelingen die op het ANLb lijken, moet het Groenfonds die volgen. Voor zover we kunnen beoordelen heeft dit geen gevolgen voor de huidige Groenfondsmaatregelen (zie ook Terwan & Westenburg 2022), maar bij het toevoegen van nieuwe maatregelen moet hiernaar wel steeds worden gekeken. Ook is het goed om de GLMC's expliciet te noemen in het overzicht van deelnamevoorwaarden. Zoals we in § 3.5 schreven, is het voor Vockestaert lastig om de handhaving van wettelijke vereisten te controleren – dat is in beginsel de taak van de wetgever. Ervan uitgaande dat de meeste agrariërs deelnemen aan het GLB (basispremie, eco-regeling en/of ANLb) en dat de voorwaarde niet geldt voor niet-agrariërs, kan ervan uit worden gegaan dat

dit door RVO/NVWA wordt gehandhaafd. Beperking is dan wel dat Vockestaert niet te horen krijgt of een deelnemer wel of niet aan de wet- en regelgeving voldoet.

- Onderdeel 5: de deelnemer is in het bezit van een bedrijfsnatuurplan. Veel van deze plannen zijn inmiddels verouderd. Ze waren bedoeld om alles in kaart te brengen en te stimuleren dat ermee aan de slag wordt gegaan. Het blijft zinvol om een overzicht te hebben van alle waardevolle elementen, maar dan moeten er ook actief iets mee worden gedaan. Inmiddels zijn er ook in het kader van andere projecten bedrijfsplannen opgesteld. Deze deelnamevoorwaarde moet dus in ieder geval worden heroverwogen. Idee kan bijvoorbeeld zijn om het opstellen/actualiseren financieel aantrekkelijk te maken en een bonus te zetten op de feitelijke uitvoering van het plan. Maar het is de vraag of het Groenfonds dan de partij moet zijn die zulke plannen via de deelnamevoorwaarden stimuleert of 'afdwingt'. Het lijkt goed om hierover in samenspraak met andere gebiedspartijen een knoop door te hakken.
- Onderdeel 7: deelname aan weidevogelbeheer. Volgens Vockestaert levert deze weinig meerwaarde op, want de deelname aan het weidevogelbeheer is al heel hoog. Zo lang dat zo is, kan worden overwogen om deze voorwaarde te kunnen vervallen. Alternatief is om in het aanvraaggesprek alleen bij niet-deelnemers aan het ANLb na te vragen of zij weidevogels op hun land hebben en of zij bereid zijn tot actieve bescherming.
- Onderdeel 8: vermijden van dubbelbetaling. Formeel is het vermijden van dubbelbetaling een verantwoordelijkheid van de subsidieverstrekker, maar omdat die lang niet altijd zicht heeft op andere relevante geldstromen, wordt hij vaak – zo ook hier – deels bij de deelnemer gelegd. De belangrijkste nieuwe regeling waarmee er kans is op overlap of dubbelbetaling, is de eco-regeling (zie § 5.6). Het is echter de vraag of deze expliciet op het aanvraagformulier moet worden genoemd. Het toezicht hierop is – ook voor de deelnemer – lastig: de eco-regeling is een jaarlijkse regeling waarbij een agrariër elk jaar opnieuw kan kiezen of hij meedoet, en zo ja, met welke eco-activiteiten. Elk jaar opnieuw kan er dus wel of geen overlap ontstaan. Zo lang de agrarische collectieven geen zicht hebben op de eco-regelingskeuzen van hun deelnemers (waarbij het ook nog eens de vraag is of het collectief deze gegevens zomaar aan Vockestaert mag doorspelen), lijkt controle op dubbelbetaling met de eco-regeling ondoenlijk. Daarom kan de deelnemer er wel op worden geattendeerd, maar (bijna) niet op worden gecontroleerd. Het blijft dus geraden om de verantwoordelijkheid mede bij de deelnemers te blijven leggen.
- Onderdeel 9: de maximale bijdrage is € 5.000,- per deelnemer per jaar. Deze wordt niet als knelpunt ervaren – het gemiddelde bedrag per deelnemer ligt op slechts € 2.300,-. Toch komt het wel voor dat deelnemers voor dit bedrag alleen zeldzame huisdierrassen of alleen oud grasland kunnen aanvragen, terwijl ze wel meer zouden willen aanmelden. Anderzijds is het door deze bovengrens wel mogelijk om meer deelnemers te betrekken. Als de gehanteerde tarieven worden verhoogd (zie § 5.6), is het – mede gezien de inflatie van de afgelopen jaren – wel redelijk om het maximumbedrag evenredig te verhogen.

5.5 Doelmatigheid van het keuzemenu aan maatregelen

Voor de derde contractperiode waren er al wat onderdelen uit het keuzemenu geschrapt en was een deel van de bijbehorende bepalingen al aangescherpt. Behalve voor het onderdeel 'aanleg groeitrappen' (mozaïekmaaien) zijn er geen twijfels over het nut van de maatregelen uit het menu.

Nieuwe ontwikkelingen

Wat betreft de samenstelling van het maatregelenmenu zijn er echter wel vier relevante ontwikkelingen;

- a. Als we oud grasland niet langer zien als louter een weidevogelmaatregel (of althans een maatregel met ook een belangrijk weidevogeleffect), resteert alleen de maatregel 'aanleg

groeitrappen' (mozaïekmaaien) als 'echte' weidevogelmaatregel, zij het met een bescheiden bereik: twee deelnemers, 65 ha. Alle andere weidevogelmaatregelen (ca 2.000 ha) worden uit het ANLb gefinancierd.

- b. Voor zeldzame huisdierrassen is sinds 2023 (opnieuw) een landelijke subsidieregeling van kracht. Deze dekt vrijwel alle rassen die ook onder het Groenfonds worden beloond (behalve MRIJ, maar dat is eigenlijk niet echt zeldzaam te noemen) en nog tegen een hogere vergoeding ook.
- c. Er komt hoogstwaarschijnlijk substantieel meer geld voor het ANLb. In het concept-landbouwakkoord was een verviervoudiging van het budget opgenomen. Hoewel het nog niet duidelijk is waarop het budget uiteindelijk zal uitkomen, is een budgetverhoging vrijwel zeker. Dit betekent dat het Groenfonds niet langer als 'vangnet' hoeft te opereren voor het ANLb, een functie die het de afgelopen twaalf jaar vervulde voor het onderdeel landschapselementen; eerst omdat het gebied in het kader van het ANLb niet was begrensd voor het onderdeel landschap, later omdat vrijwel het gehele het ANLb-budget nodig was voor het weidvogelbeheer.
- d. Inmiddels zijn een gebiedsvisie en een uitvoeringsplan verschenen voor het Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland. Visie en plan richten zich op versterking van de ruimtelijke kwaliteit, van de bekendheid van het gebied, van de biodiversiteit, van duurzame landbouw en van water en klimaat. Het maatregelmenu draagt hieraan al belangrijk bij. Voor de toekomst kan het menu – bij voldoende budget – wellicht worden verbreed met nieuwe thema's. Daarbij moet dan wel worden gezien of er belangrijke lacunes zijn in de provinciale en landelijke regelingen die hiervoor in het leven worden geroepen.

Heroverweging van drie onderdelen van het menu

Op basis hiervan is het gewenst om het menu te heroverwegen, en wel op de volgende punten:

- Voor het onderdeel zeldzame huisdierrassen kunnen deelnemers worden verwezen naar de landelijke regeling (<https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/behoud-zeldzame-landbouwhuisdierrassen-zlh>). Deze regeling loopt via RVO (gecombineerde opgave) en de Stichting Zeldzame Huisdierrassen (registratie van dieren). Er gelden dan wel minimale aantallen dieren per aanvrager: 5 GVE aan rundvee (dat zijn 5 volwassen dieren) en 1,5 GVE aan schapen (dat zijn 10 schapen). Deelnemers aan dit onderdeel die geen agrariër zijn, vallen dan helaas buiten de boot. Het gaat in de laatste contractperiode om twee particulieren die in totaal 11 schapen (€ 220,-) onder de regeling hebben gebracht. Te overwegen valt om de regeling voor particulieren open te houden. Maar omdat het onwaarschijnlijk is dat zij de schapen wegdoen als de bijdrage vervalt, kan deze maatregel in principe voor iedereen vervallen.
- De maatregel 'mozaïekbeheer' (gefaseerd maaien eerste snede) wordt bijna niet gekozen; er gaat € 3.800,- per jaar in om) en is lastig controleerbaar. De maatregel is ook steeds minder goed inpasbaar bij het steeds vroeger op gang komen van de grasgroei (klimaatverandering) en de hoge maaisnelheden die tegenwoordig gebruikelijk zijn. Hij kan beter verschuiven naar het ANLb (de beslissing daarover is aan het agrarisch collectief) of zelfs vervallen. Verschuiven naar het ANLb is ook consequenter: alle weidevogelmaatregelen vallen dan onder het ANLb. Bovendien valt hij dan onder de sturing die het agrarisch collectief op alle weidevogelmaatregelen toepast en kan optimaal worden bevorderd dat er effectieve beheeremozaïeken worden gecreëerd.
- Zodra het ANLb-budget substantieel toeneemt, kan ook het onderdeel landschapselementen worden gefinancierd vanuit het ANLb. Er moet dan nog wel goed worden gekeken naar eventuele verschillen in beheerbepalingen tussen Groenfonds en ANLb. Omdat bij het ingaan van de nieuwe contractperiode (1 januari 2024) nog niet bekend zal zijn wanneer en in welke mate het ANLb-budget gaat toenemen, zal dit onderdeel voorlopig nog uit het Groenfonds moeten worden betaald. Er zijn dan twee opties:
  - een ontbindende bepaling in de contracten opnemen dat het contract vervalt zodra het ANLb hiervoor genoeg ruimte biedt en het collectief de landschapspakketten ook echt openstelt. Waarschijnlijk komt er in 2024 een nieuwe ANLb-openstelling (effectief per 2025). Vockestaert

en het collectief kunnen de deelnemers vervolgens assisteren bij het oversluiten van de contracten; hiermee zijn dan natuurlijk wel wat extra uitvoeringskosten gemoeid. Voordeel van deze variant is dat er snel geld vrijkomt voor andere bestedingen. Nadeel is dat het nogal wat administratieve rompslomp geeft voor één jaar aan Groenfondscontracten;

- de landschapscontracten nog (bijna) de gehele beheerperiode uit het Groenfonds betalen en bij de eerstvolgende ANLb-periode (vanaf 2029) zorgen voor een goede 'overstap'. Deze optie heeft de omgekeerde voor- en nadelen van de vorige optie.

Daarnaast is het goed om te bedenken dat bij overheveling naar het ANLb niet-agrariërs geheel of gedeeltelijk buiten de boot vallen. Het gaat om een grotere groep en een hoger bedrag dan bij zeldzame huisdieren: 10 deelnemers en € 8.296,- per jaar. Bij de eerste optie kan het Groenfonds overwegen om de elementen alleen voor particulieren te blijven financieren (voor zover zij niet aan het ANLb kunnen deelnemen); in de tweede optie is er meer tijd om hiervoor een oplossing te vinden.

Als al deze verschuivingen werkelijkheid worden, kan (op termijn) een bedrag van bijna € 82.000,- worden vrijgespeeld voor andere doelen en/of maatregelen. Zou het Groenfonds deze onderdelen wel voor particulieren blijven financieren, dan kan zo'n € 73.500,- worden vrijgespeeld. Als landschapselementen voorlopig onderdeel van het Groenfonds blijven, komt er zo'n € 24.000,- vrij.

Oud grasland

Hoewel de betekenis van oud grasland voor weidevogels op basis van de tellingen niet direct zichtbaar is (wat onder meer te maken heeft met de situering), is er breed draagvlak om deze maatregel – financieel de omvangrijkste van alle – te handhaven. Sterker nog, hij wordt door iedereen belangrijker dan ooit geacht: uit een oogpunt van vegetatie, foerageergebied voor enkele ganzensoorten, klimaatmitigatie (koolstofbuffering), klimaatadaptatie (betere droogteresistentie), bodemdaling etc. Het gecontracteerde areaal is sinds 2006 helaas met een kwart afgenomen. De vergoeding (€ 85,- per ha) weegt ook niet echt op tegen de (vermeende) voordelen van graslandvernieuwing, al is het ook een kwestie van intensievere communicatie over de voordelen van oud grasland (zie ook Van Eekeren e.a. 2016). Een hogere beloning kan helpen om de deelname aan deze maatregel (die langzaam terugloopt) op peil te houden. Zoals zal blijken in § 5.8 lijkt het risico van ongeoorloofde cumulatie met andere beloningen niet erg groot.

Ideeën voor nieuwe maatregelen

In het kader van de evaluatie zijn ook veel ideeën opgekomen voor nieuwe maatregelen en bestedingen. De belangrijkste:

- a. Er is breed draagvlak om – net zoals dat in 2005 is gebeurd – investeringen te subsidiëren in aanleg en herstel van natuur-, landschaps- en cultuurhistorische elementen. Vockestaert heeft hiervoor de afgelopen periodes regelmatig aandacht gevraagd, maar dit stuitte steeds op ontoereikende budgetten. Als hiervoor nu wel budget beschikbaar is, biedt dit mogelijkheden. Daarbij zou het accent kunnen liggen op versterking van de groenblauwe dooradering van het gebied, een terrein waar nog veel winst is te behalen en waarvoor nu analoog aan het Aanvalsplan Landschap een officiële doelstelling (10%) opgenomen in zowel het Nationaal als het Provinciaal Programma Landelijk Gebied (NPLG en PPLG). Ook de *Visie Gebiedstafel Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland* (2021) streeft naar het realiseren van een netwerk van verbindingen (bijv. ecologische dijken en bermen en natte ecologische verbindingen), behoud van kleine landschapselementen, vergroten van de diversiteit in beplanting en het realiseren van kruidenrijke randen. Daarnaast heeft het hoogheemraadschap een ambitie voor het realiseren van 'natte' natuurvriendelijke oevers in het kader van de inspanningsverplichtingen voor de KRW. De investeringen moeten dan wel goed worden afgestemd met de aanzienlijke budgetten die de

komende jaren vanuit het GLB beschikbaar komen voor productieve en niet-productieve ('groene') investeringen. Het is ook mogelijk om er een inschrijving van te maken: er is een x bedrag beschikbaar waarvoor mensen voorstellen kunnen indienen die via een setje criteria worden gewogen. Eén van die criteria kan bijvoorbeeld zijn dat het gaat om elementen waarvan het beheer uit het Groenfonds kan worden betaald of waarvoor anderszins een beheergarantie geldt.

b. Uitbreiding en intensivering van de stad-landactiviteiten. Hiervoor hebben Vockestaert en LTO al in 2018 een voorstel geformuleerd (*Advies Groenfonds Midden-Delfland 2018-2023*), dat door budgetbeperkingen maar zeer ten dele kon worden uitgevoerd. Nu komt hiervoor meer budgetruimte. Het advies benoemt drie sporen:

- intensivering van bestaande activiteiten;
- introduceren van nieuwe activiteiten;
- (mede)financiering van het Groenfonds van bestaande activiteiten die een steun in de rug goed kunnen gebruiken. Bijvoorbeeld omdat de huidige landelijke en regionale fondsen (zoals Fonds1818) minder budget hebben en/of hun speerpunt zodanig hebben verlegd dat de activiteiten daar niet meer bij passen.

Idee is dat de uitbreiding van de activiteiten gepaard gaat met een intensivering van de promotie en communicatie hierover. Dit zou bijvoorbeeld gestalte kunnen krijgen door hiervoor jaarlijks een vast bedrag of budgetaandeel te reserveren waarvoor belangstellenden voorstellen kunnen indienen op basis van een projectplan. Dit moeten bij voorkeur geen ad-hocactiviteiten worden, maar activiteiten die deel uit maken van een groter geheel. Bijvoorbeeld door samenwerking met bestaande partijen zoals PUUR Midden-Delfland en de Midden-Delflandvereniging.

c. De Vogelwerkgroep Midden-Delfland heeft een trits nieuwe weidevogelmaatregelen voorgesteld, waaronder:

- vroeg weiden in het voorjaar ten behoeve van weidevogels (aanvullend op de voorbeweidingspakketten in het ANLb) en van landschap (beleving);
- als alternatief: één maand beweiden in de periode april-mei;
- duurzaam onderhoud van plas-dras-pompen. Nu worden wel de aanschaf en het aanloopbeheer (eerste drie jaar) door de provincie gefinancierd, maar niet het onderhoud in de daaropvolgende jaren;
- niet bemesten voor het einde van de rustperiode. Dit is een provinciale ANLb-eis waarvoor geen vergoeding bestaat. Het Groenfonds zou de ANLb-vergoeding kunnen aanvullen;
- een greppel-vergoeding (aanwezigheid en jaarlijks onderhoud, per strekkende meter). Deze maatregel wordt ook aanbevolen in de Leidraad Bodemdaling, opgesteld door provincie, hoogheemraadschap, gemeente Midden-Delfland en LTO Delflands Groen;
- rust in de slootkant tot 1 juli (1 à 2 m niet maaien en bemesten). Dit leidt tot minder predatie en levert andere biodiversiteit op. De eerste halve meter mag je toch al niet bemesten.

Hier is een min of meer principiële keuze nodig: gaat het Groenfonds zijn inspanningen voor weidevogels de komende jaren versterken of wordt hiervoor juist maximaal ingezet op uitbreiding van het ANLb (zoals nu al gebeurt met het extra ANLb-budget vanuit het Aanvalsplan Grutto)? Vockestaert en gemeente Midden-Delfland lijken op dit punt een verschillende mening toegedaan, waarbij Vockestaert het laatste standpunt huldigt (alle weidevogelmaatregelen via het ANLb onder regie van het collectief). Tussenvorm zou kunnen zijn dat het Groenfonds betaalt voor weidevogelmaatregelen die niet vanuit het ANLb kunnen worden gefinancierd.

d. Een set nader uit te werken water- en klimaatdiensten, anticiperend op meer verplichtende maatregelen in 2050. Dit zou passen bij de aanzienlijk nationale en provinciale ambities op dit vlak (waterkwaliteit, waterberging, verminderen bodemdaling en broeikasgasemissies). Mocht het Groenfonds hiervoor maatregelen gaan ontwikkelen, dan is het raadzaam deze goed af te stemmen met:

- het ANLb, dat recent immers is uitgebreid met water-, bodem- en klimaatdiensten (de laatste worden overigens pas in 2025 opengesteld);
  - andere nationale, provinciale en regionale regelingen voor water, bodem en klimaat.
- Omdat er momenteel nog geen concrete ideeën zijn voor zulke diensten, is het raadzaam om hiermee niet al in 2024 van start te gaan en wat ontwikkeltijd te nemen.

5.6 Doelmatigheid van de vergoedingen

Inflatiecorrectie/ruimte voor tariefverhogingen

Veel van de tarieven zijn al geruime tijd niet meer aangepast. Zeker met de recente inflatiepercentages is het tijd om hier goed naar te kijken. Het gaat dan om de volgende onderdelen (zie ook tabel 5 op de volgende pagina):

- Oud grasland. Zoals gezegd is het tarief niet toereikend om een agrariër ervan te weerhouden om graslandvernieuwing toe te passen. Het is echter niet zo eenvoudig om hiervoor een nieuw, hoger tarief te berekenen: oud grasland heeft ook agrarische voordelen, bijvoorbeeld bij droogte. Hierdoor is de productiederving lastig vast te stellen. Bovendien levert een forse tariefverhoging door de hoge deelname aan deze maatregel een fors extra budgetbeslag op en moet worden gewaakt voor ongeoorloofde cumulatie bij combinatie van oud grasland met andere maatregelen op hetzelfde perceel (zie § 5.8).
- Landschapselementen. Voor vrijwel alle landschapselementen die vanuit het Groenfonds worden gefinancierd, hanteert het ANLb per 2023 hogere tarieven. Als dit onderdeel van het maatregelenpakket (voorlopig) wordt gehandhaafd, is hier dus ruimte voor tariefverhoging. Alleen voor houtsingels betaalt het Groenfonds meer dan het ANLb. Omdat de beheervoorwaarden in dit geval niet geheel vergelijkbaar zijn, is het gewenst om de beheervoorwaarden en vergoedingen nog eens secuur naast elkaar te leggen om te kijken of er wellicht sprake is van overcompensatie. Voor erfbeplanting en leibomen biedt het ANLb geen vergelijkingsbasis, aangezien dit geen ANLb-pakketten zijn. Voor deze elementen hoeft dus alleen indexering plaats te vinden.
- Cultuurhistorische elementen. Ook hier is ruimte voor indexering van de vergoedingen. De tarieven kunnen met behulp van de meest recente CAO-tarieven voor arbeid en materialen worden geactualiseerd.
- Stad-landactiviteiten. Ook deze kunnen – met behulp van de herziene Catalogus groenblauwe diensten – worden geactualiseerd.

Actualisering van de tarieven is van belang om de deelname op peil te houden en de maatregelen ook echt concurrerend of op zijn minst marktconform te laten zijn ten opzichte van andere vormen van grondgebruik of het niet onderhouden van waardevolle elementen.

Staatssteun-proof maken vergoedingen

De Groenfondsregeling heeft in 2005 de staatssteunprocedure doorlopen (de Catalogus was er toen nog net niet) en is in 2006 goedgekeurd. Die goedkeuring is inmiddels hoogstwaarschijnlijk verlopen. De beschikking van 2 maart 2006 bevat namelijk de volgende frase:

“De goedkeuring van deze staatssteun (en zijn mogelijke opname in een catalogus van "groene diensten") biedt geen garantie voor de acceptatie van deze maatregel in het nieuwe plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013 voor Nederland. In het goedkeuringsproces van het Nederlandse plattelandsontwikkelingsprogramma en de beoordeling van de hiertoe behorende maatregelen zal eveneens rekening worden gehouden met andere overwegingen die in het bijzonder zijn gerelateerd aan een programmatische aanpak.”

De relatie tussen de Groenfondsregeling en de achtereenvolgende nationale plattelandsprogramma's (POP2, POP3 en NSP) is echter wat in de vergetelheid geraakt: voor zover onze kennis strekt, is de regeling nooit onderdeel geworden van (één van) deze programma's. Daarom is het gewenst om de regeling alsnog staatsteun-proof te maken door:

- een officiële subsidieregeling in het leven te roepen;
- deze regeling met de geactualiseerde tarieven ter toetsing voor te leggen aan de Adviescommissie Catalogus Groenblauwe Diensten.

Tabel 5. De Groenfondstarieven vergeleken met die van de Catalogus Groenblauwe Diensten, het ANLb en de landelijke regeling voor zeldzame huisdierrassen

Groenfondsonderdeel	Groenfonds-tarief	Catalogus GBD	ANLb-tarief*	Tarief overige GLB-regelingen
Natuur/biodiversiteit				
1. Mozaïekbeheer weidevogels (aanleg groeitrappen)	€ 200 planvorming € 35 per ha maailand € 220 per extra maastrap	€ 73 per ha met maaitrappen		
2. Instandhouding oud grasland	€ 85 per ha			
3. Beweiding met zeldzame huisdierrassen	€ 100 per rund € 20 per schaap			€ 200 per rund € 30 per schaap
Landschapselementen				
4. Geriefhoutbosjes	€ 3.750 per ha		€ 4.871 (droog) tot 3.718 (nat)	
5. Houtsingels (eens per 6 jaar afzetten)	€ 3.750 per ha		€ 1.333 (jaarlijks beheer) tot 6.386 (incl. eindkap)	
6. Elzensingels (eens per 6 jaar afzetten)	€ 80 per 100 m		€ 72 tot 120 (afhankelijk van bedekking; excl. eindkap)	
7. Knotbomen (eens per 3 jaar afzetten)	€ 5 per stuk		€ 10 tot 39 (afhankelijk van diameter)	
8. Leibomen (jaarlijkse snoei)	€ 25 tot 50 per stuk (naar diameter)		-- (als knotbomen?)	
9. Hoogstamfruit	€ 15 per stuk		€ 33	
10. Erfbeplanting	Staffel/op begroting			
11. Rietkragen/rietlanden	€ 1.080 tot 2.040 per ha (naar oppervlakte)		€ 1.681 (rietlandje) tot 4.320 (rietkraag 2,5 m breed) of meer	
12. Natuurvriendelijke oevers	€ 2.040 per ha € 50 per 100 m (raster)		€ 4.735 --	
13. Terrastaluds	€ 2.040 per ha € 50 per 100 m (raster)		€ 4.735 (als NVO)	
14. Poelen	€ 50 tot 80 per stuk (naar grootte)		€ 70 tot 286	
Recreatie/stad-land				
1. Boerenlandpaden	€ 69,50 per 100 m (onderhoud)	€ 69,50 per 100 m (onderhoud)		

* Er is gewerkt met de ANLb-tarieven 2023 voor de deelnemer (excl. 20% uitvoeringskosten). Ze zijn uitgedrukt in dezelfde eenheden (ha, meter of stuks) als de Groenfondsmaatregelen.

5.7 Contractduur

De contractduur is nu zes jaar en loopt momenteel uit de pas met het ANLb. Eventueel zou de contractduur gelijk kunnen worden getrokken met het ANLb, zodat er beter kan worden 'geschoven' tussen beide regelingen. Overigens is het nooit helemaal zeker wanneer de nieuwe GLB-periode in zal gaan; GLB-perioden lopen in beginsel zeven jaar, maar worden nog wel eens verkort of verlengd. Het ANLb loopt in principe in tijdvakken van zes jaar en loopt dus ook uit de pas met de rest van het GLB. De EU-richtsnoeren voor landbouwsteun maken het mogelijk om – mits goed beargumenteerd – af te wijken van de standaardduur van 5 tot 7 jaar. Voor het ANLb worden binnenkort 12-jarige contracten mogelijk en er wordt al gesproken over nog langere contractduren. Het kan wenselijk zijn om ook de lengte van de Groenfondscontracten aan te passen aan de aard van de geleverde dienst. Bijvoorbeeld om sneller te kunnen inspelen op veranderingen in het GLB of om de contractduur beter te laten aansluiten bij de onderhoudscyclus van landschaps- en cultuurhistorische elementen. Er zijn 3 richtingen denkbaar:

- kortere contracten om beter te kunnen inspelen op de eco-regeling (eenjarige verplichtingen). Dit kan echter op gespannen voet staan met de wens tot continuïteit van beheer (vanuit zowel agrarisch als ecologisch oogpunt);

- contracten die qua periode/duur gelijk op lopen met de ANLb-contracten (hoewel hierin waarschijnlijk dus ook meer variatie komt);
- langere contracten voor bijvoorbeeld oud grasland en voor landschaps- en cultuurhistorische elementen.

Een variabele contractduur heeft ook nadelen: de uitvoeringskosten kunnen toenemen en er is niet langer één moment waarop de gehele regeling kan worden herzien. Dat laatste is op te lossen door in langjarige contracten vaste evaluatiemomenten op te nemen waarop de contractbepalingen en de vergoeding kunnen worden aangepast. Omdat er nog maar weinig tijd rest tot de nieuwe contractperiode, kan de besluitvorming over de contractduur ook worden uitgesteld.

5.8 Het Groenfonds temidden van andere groene regelingen voor het gebied

De Groenfondsregeling is niet de enige regeling die vergroening van Midden-Delfland wil stimuleren. Relevant zijn het nieuwe GLB (per 2023), de regeling voor Duurzaam Boer Blijven en het keurmerk *On the Way to PlanetProof*. De volgende elementen uit die regelingen interfereren met de Groenfondsregeling (zie ook Terwan & Westenburg 2022):

1. De eco-regeling, een nieuw onderdeel van het GLB. Relevante eco-activiteiten in relatie tot het Groenfonds zijn:
  - a. De drie volveldse graslandactiviteiten, die kunnen overlappen met de maatregel 'oud grasland':
    - gras-klaver: het perceel is zichtbaar bedekt met grasklaver. Tussen 1 april en 1 juli staat op minimaal 25% van het perceel gras en op minimaal 25% klaver;
    - kruidenrijk grasland: minimaal 25% kruiden en vlinderbloemigen;
    - langjarig grasland: > 5 jaar vanaf het moment van intekening, alleen lichte grondbewerking toegestaan.

De eerste twee maatregelen zullen niet zo snel op oud grasland kunnen worden toegepast, de derde wel. Deze interfereert qua vergoedingsberekening (zie verderop).
  - b. De eco-activiteiten 'instandhouding van overige houtige landschapselementen'. Deze activiteit beloont de beheerder voor de aanwezigheid van elementen, maar niet voor het beheer. Daarmee versterkt hij wel de Groenfondsmaatregelen voor landschap, maar is er geen sprake van dubbelbetaling.
2. Het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). In relatie tot het Groenfonds zijn met name relevant:
  - a. Het landschapsbeheer. Op één uitzondering na (erfbepanting) is dit ook te contracteren onder het ANLb. Op dit moment is er geen sprake van interferentie, want het agrarisch collectief (uitvoerder van het ANLb) sluit geen landschapscontracten af.
  - b. Alle pakketten die (kunnen) worden gecombineerd met oud grasland. In de praktijk zijn dat vooral de pakketten met uitgesteld maaien voor weidevogels. De interferentie bestaat hier uit het risico op (ongeoorloofde) cumulatie.
3. De regeling Duurzaam Boer Blijven. Deze regeling verstrekt een beloning op basis van kritische prestatie-indicatoren (KPI's). De financiering is deels publiek en deels privaat (project *Rotterdam de boer op*). Eén van de zes KPI's is 'blijvend grasland', bij een voldoende score beloont met een bedrag van € 600,- per bedrijf per jaar. Deze beloning interfereert ook met de Groenfondsmaatregel 'oud grasland'.
4. Het FrieslandCampina-keurmerk *On the Way to PlanetProof*. Hieraan neemt en (groeiend) deel van de melkveehouders in Midden-Delfland deel. Als zij voldoen aan de gestelde duurzaamheidseisen, ontvangen zij een meerprijs van circa 2,5 eurocent per kg melk, in Midden-Delfland ruwweg overeenkomend met een bedrag van € 450,- per ha. Er moeten punten worden verzameld voor een breed scala aan prestaties (kruidenrijk grasland, weidevogelgrasland, oud

grasland, ecologisch beheer van sloten en oevers, beheer van landschapselementen en erfbeheer), die voor een groot deel overlappen met de subsidiabele activiteiten onder het Groenfonds. Hoewel de financiering privaat is, is stapeling met publieke middelen ook aan grenzen gebonden. Maar omdat de beloning voor individuele maatregelen lastig in geld is uit te drukken (iedere deelnemer kiest zijn eigen 'groene profiel'), laten we deze geldstroom hierna buiten beschouwing.

Naast de genoemde financiële regelingen is ook een effectieve ruimtelijke ordening en handhaving van groot belang voor het open en groen houden van het gebied en daarmee een belangrijke 'onderlegger' voor de doelen en bestedingen van het Groenfonds.

Cumulatierisico's bij oud grasland

In hoeverre is er bij de maatregel 'oud grasland' risico op ongeoorloofde cumulatie? Daarvan is sprake als de activiteiten en kosten(soorten) overeenkomen en de vergoeding voor dezelfde kosten boven de maximaal toegestane steunintensiteit uitkomt. Die maximale steunintensiteit is vastgelegd voor alle ANLb-pakketten en wordt ook wel aangeduid als 'beleidstarief'. Bij veel pakketten is er een behoorlijk verschil tussen het werkelijk betaalde tarief en het beleidstarief. De vraag is dan dus vooral of het ANLb-tarief ruimte biedt voor stapeling met andere betalingen. Een rekenvoorbeeld van maximale stapeling van betalingen op hetzelfde perceel:

- vergoeding oud grasland (Groenfonds): € 85,- per ha;
- vergoeding langjarig grasland (eco-regeling): waarde € 91,- per ha (voor de goede orde: de agrariër krijgt niet de waarde uitbetaald, maar een gelijke vergoeding voor alle hectares als er een minimum aantal punten en een minimum waarde is behaald);
- KPI blijvend grasland (Duurzaam Boer Blijven): € 600,- per jaar per bedrijf, dus (op een bedrijf van 50 ha) € 12,- per ha;
- rustperiode voor weidevogels 1 april - 15 juni (ANLb): € 795,- per ha plus een mozaïektoeslag (keuze voor diverse maaidata) van gemiddeld € 300,- per ha, dus in totaal € 1.095,- per ha.

Als al deze geldstromen samenkomen op één perceel, komt de totale vergoeding op € 1.283,- per ha per jaar. Het maximaal toegestane tarief voor het ANLb-pakket is (incl. mozaïektoeslag, excl. uitvoeringskosten) € 1.114,- per ha per jaar, een verschil van € 169,-. Hierbij moet echter het volgende worden bedacht:

- de opbrengstderving door het ANLb-pakket wordt verzwaaard door de Groenfondsbepalingen voor oud grasland. Bij de staatssteunmelding in 2006 is uitgegaan van 10% extra opbrengstderving. Met de huidige rekenregels (voor de liefhebber: een referentie 9.796 kVEM en een kVEM-prijs van € 0,29) komt de extra productiederving op € 284,- per ha en komen de totale kosten op € 1.398,- per ha. In dat geval is er dus geen probleem meer;
- meer in zijn algemeenheid: zowel bij het ANLb als bij het Groenfonds wordt de vergoeding verstrekt door een intermediaire organisatie (resp. Collectief Midden-Delfland en Vockestaert) die meer is dan alleen een 'doorgeefluik' van subsidie. In dat geval gelden de regels voor landbouwsteun wel 'aan de voordeur' (in het traject tussen intermediair en financier), maar niet in het traject tussen intermediair en grondgebruiker.

Kortom, de interferentie met andere geldstromen lijkt niet te leiden tot ongeoorloofde cumulatie.

Daarnaast zijn er nog enkele meer **incidentele geldstromen** die niet interfereren met de bovengenoemde gelstromen: provinciale investeringssubsidies, project- en investeringsbijdragen vanuit het Weidevogelpact Midden-Delfland, een budget van bureau WIJ.land voor veenweideprojecten, bijdragen vanuit het provinciale vrijwilligersplatform De Groene Motor en eenmalige natuurcompensatiegelden (momenteel bijvoorbeeld bij de Woudseweg in Schipluiden).

De evaluatie in het kort

- Al kan het doelbereik niet precies worden vastgesteld: alle betrokken partijen zijn tevreden over de regeling. Hij levert nog steeds een belangrijke bijdrage aan de gebiedskwaliteit.
- De deelname is gestegen, evenals het aantal particuliere deelnemers. Vier van de negen deelnamevoorwaarden vergen enige herziening, één kan wellicht worden geschrapt.
- Steun voor zeldzame huisdierrassen kan inmiddels uit een landelijke regeling worden gefinancierd, het onderdeel landschapselementen kan vanuit het ANLb worden betaald zodra het ANLb-budget zoals verwacht gaat toenemen. Ook het onderdeel 'mozaïekbeheer' kan beter vervallen en (als het collectief dat goedkeurt) uit het ANLb worden betaald. Het lijkt gewenst dat het Groenfonds de landschapsmaatregelen wel blijft betalen voor particulieren die geen toegang hebben tot de andere regelingen.
- Er zijn ook nieuwe ideeën voor weidevogelmaatregelen naar voren gebracht. Wat dit betreft lijkt een keuze nodig: blijft het Groenfonds naast het ANLb weidevogelmaatregelen financieren of is het handiger om deze allemaal onder het ANLb (en daarmee onder de regie van het collectief) te brengen?
- Met het budget dat met overheveling wordt vrijgespeeld, kunnen (bijvoorbeeld) waar nodig de tarieven van de resterende maatregelen worden verhoogd (indexering), kunnen aanleg en herstel van natuur- en landschapselementen worden betaald en kunnen de stad-landactiviteiten verder worden uitgebreid.
- De vergoedingen kunnen worden geactualiseerd; bij veel maatregelen is er ruimte voor verhoging. Zo kunnen de tarieven weer marktconform worden, een belangrijke voorwaarde voor behoud van deelname. Er kunnen in het gebied ook andere vergroeningsbijdragen worden verkregen (vanuit het GLB of vanuit Duurzaam Boer Blijven), maar het risico op ongeoorloofde cumulatie is bij de huidige tarieven niet groot.
- Het is gewenst om een 'officiële' subsidieregeling op te stellen en deze (met de geactualiseerde tarieven) voor te leggen aan de Adviescommissie van de Catalogus groenblauwe diensten.

Een sterkere inzet op groenblauwe dooradering past goed bij het karakter van het gebied; streven is om 10% dooradering te realiseren (Nationaal Programma Landelijk Gebied)

6. Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

in dit hoofdstuk vatten we alle bevindingen samen en formuleren we hieruit conclusies en aanbevelingen.

1. Allereerst een samenvatting van de 'regelingsstatistieken':
  - Het aantal deelnemers groeide naar 85. Van hen is 66% melkveehouder, 21% overige veehouder en 13% particulier. De gemiddelde bijdrage is € 2.300,- per jaar. Doordat de bijdrage aan melkveehouder driemaal zo hoog is als die aan particulieren, gaat driekwart van het budget naar melkveehouders en 5% naar particulieren.
  - De meeste deelnemers bevinden zich binnen de grenzen van de vier Groenfondsgemeenten. Daarnaast zijn er zes in Pijnacker-Nootdorp en nog een enkeling in het landelijk gebied van Vlaardingen. Met Pijnacker-Nootdorp wordt al vanaf de eerste contractperiode overlegd over een bijdrage aan het Groenfonds, maar tot dusverre vergeefs. Voor de laatste periode heeft het Groenfondsbestuur eenmalig ingestemd met deelname in dit gebied. Voortzetting daarvan in de nieuwe contractperiode is dus onzeker.
  - Hoewel het jaarlijkse budget bescheiden is (ruim 2 ton), zijn de aantallen gecontracteerde percelen en elementen indrukwekkend. Een greep: 766 ha oud grasland, bijna 4.800 bomen en 266 cultuurhistorische elementen.
  - De stad-landactiviteiten (boerderijeducatie, openstelling, vliegende wandelpaden etc.) nemen in aantal toe en zijn inmiddels goed voor 5% van het budget. Hoewel het budgetaandeel gering is, is de deelname groot en spelen de activiteiten een belangrijke rol in het 'beleefbaar' maken van de gebiedskwaliteit.
2. De audit wijst uit dat Vockestaert de regeling ordentelijk en naar tevredenheid van de betrokken partijen uitvoert. Er wordt actief geworven, de deelnamevoorwaarden worden strikt toegepast, er wordt intensief gecontroleerd en bij eventuele onregelmatigheden wordt correct gehandeld. Er zijn twee verbeterpunten (waarvan Vockestaert al heeft aangegeven ermee aan de slag te willen):
  - Het is zinvol om de administratie verder te digitaliseren, met name waar het gaat om de contracten en de gecontracteerde elementen (alleen oud grasland staat digitaal op kaart). Digitale kaarten met de ligging van alle percelen en elementen vergroot de afstemming met andere regelingen voor groene diensten zoals het ANLb en de eco-regeling (mochten van die laatste de gegevens – via het collectief – ter beschikking komen van Vockestaert).
  - Het is zinvol om de basisadministratie (aantallen deelnemers en gecontracteerd elementen) ook binnen de contractperiodes van jaar tot jaar actueel te houden, zodat op elk moment een actueel overzicht van deelnemers en contracten kan worden uitgedraaid.
3. De controles zijn intensief, maar van belang in verband met de doelmatigheid en rechtmatigheid van de bestedingen. Door de lage uurtarieven van de betrokken controleurs en door hun efficiënte arbeidsinzet zijn de controles niettemin relatief goedkoop. Mede daardoor zijn de uitvoeringskosten van de regeling laag: 10%. Bij de controles komen jaarlijks bij 10 à 15 van de 85 deelnemers onregelmatigheden aan het licht, maar zelden of nooit ernstig van aard en/of moedwillig veroorzaakt. Repareerbare zaken worden hersteld en opnieuw gecontroleerd. Is herstel niet mogelijk, dan worden de percelen of elementen in mindering gebracht op de vergoeding.
4. We hebben zoveel mogelijk de monitoringssystematiek van de eerdere evaluaties gevolgd, maar die is niet altijd even bruikbaar. Voornaamste problemen:
  - De totale aantallen landschaps- en cultuurhistorische elementen zijn niet precies bekend. Daardoor kan niet worden berekend welk deel van de aanwezige elementen een

Groenfondsbijdrage ontvangt. De bij punt 1 genoemde aantallen maken het echter zeer aannemelijk dat het om een substantieel deel van het totaal gaat.

- De bijdrage van de regeling aan de vitaliteit van de landbouw en het instandhouden van de weidevogelstand kan niet goed kan worden vastgesteld. Het eerste niet doordat de ontwikkeling van de landbouw – zeker in de Randstad – door heel andere factoren wordt beïnvloed dan door de relatief bescheiden Groenfondsbijdrage. Het tweede niet omdat de enige ‘echte’ weidevogelmaatregel in het Groenfondsmenu een zeer bescheiden deelname kent (twee deelnemers met 65 ha).

Het is gewenst om voor een volgende evaluatie en contractperiode de doelen van de regeling en de monitorings- en evaluatievragen ‘smarter’ te formuleren.

5. De oppervlakte oud grasland is door de jaren heen met een kwart afgenomen, terwijl de maatschappelijke betekenis steeds groter wordt (klimaatmitigatie en -adaptatie, bodemdaling, biodiversiteit). Een positief verband met de weidevogelstand wordt niet gevonden, maar de betekenis voor andere functies (vegetatiesamenstelling, behoud microreliëf, foerageergebied voor kleine rietgans, vertragen bodemdaling, klimaatmitigatie en -adaptatie) is groot. De vergoeding voor dit onderdeel (€ 85,- per ha) is niet hoog en kennelijk niet toereikend om een aantal grondgebruikers te weerhouden van graslandvernieuwing. Ook kan het zijn dat het areaal is afgenomen door verkoop van land aan intensievere bedrijven. Verhogen van de vergoeding betekent uiteraard wel een extra budgetclaim (de maatregel heeft nu al het hoogste budgetaandeel van alle maatregelen uit het menu), maar daar staat de toegenomen maatschappelijke betekenis tegenover. Naar zowel de deelnemers als de buitenwacht toe kan de meerwaarde van oud grasland sterker onder de aandacht worden gebracht. Naar de deelnemers toe kan dat bij de openstelling van de nieuwe regeling, naar het bredere publiek bijvoorbeeld door onderzoek naar de ontwikkeling door de jaren heen en door gerichte communicatie over de betekenis.
6. Voor de nieuwe contractperiode zou de regeling zelf op de volgende punten kunnen worden aangepast:
  - De volgende onderdelen kunnen nu of binnenkort ook uit andere middelen worden betaald: zeldzame huisdierrassen (hiervoor is inmiddels een landelijke regeling), het onderdeel landschapselementen (dit kan vanuit het ANLb worden betaald zodra het ANLb-budget zoals verwacht gaat toenemen en Midden-Delfland daarbij niet wordt overgeslagen) en het onderdeel ‘mozaïekbeheer’ (kan vanuit het ANLb, waar de weidevogelmaatregelen optimaal op elkaar worden afgestemd). Omdat particulieren bij het onderdeel landschapselementen buiten de boot vallen, is het gewenst om voor hen nog wel een Groenfondsbijdrage te laten bestaan.
  - Op deze manier kan in 2024 zo’n € 24.000,- en op termijn ruim € 80.000,- worden vrijgespeeld voor nieuwe maatregelen en voor tariefverhogingen. Hiermee kan bijvoorbeeld aanleg en herstel van natuur- en landschapselementen worden betaald (bij voorkeur van elementen waarvan het beheer uit Groenfonds of ANLb kan worden betaald) en kunnen de stad-landactiviteiten verder worden uitgebreid. Voor die laatste hebben Vockestaert en LTO vanaf 2018 verschillende malen voorstellen gedaan, maar die strandden altijd op de beperkte middelen.
  - Het lijkt hoog tijd om de vergoedingen te actualiseren; bij veel maatregelen is er ruimte voor verhoging. Marktconformiteit is een belangrijke voorwaarde voor behoud van deelname. In dat geval moet de bovengrens van € 5.000,- per deelnemer worden heroverwogen.

- Er kunnen in het gebied ook andere vergroeningsbijdragen worden verkregen (vanuit het GLB en vanuit Duurzaam Boer Blijven). Uit een verkennende berekening blijkt dat het risico op ongeoorloofde cumulatie niet groot is. Dit blijft wel een aandachtspunt voor de toekomst.
- De Europese goedkeuring voor de regeling uit 2006 lijkt inmiddels verlopen. Daarom is het gewenst om een 'officiële' subsidieregeling op te stellen en deze (met de geactualiseerde tarieven) voor te leggen aan de Adviescommissie van de Catalogus groenblauwe diensten.
- Vier van de negen deelnamevoorwaarden vergen enige herziening, één (deelname aan weidevogelbeheer) kan wellicht worden geschrapt omdat de deelname al zeer hoog is. De vereiste aanwezigheid van een bedrijfsnatuurplan heeft voors en tegens; hierover kunnen Vockestaert en Groenfonds het best in samenspraak een knoop doorhakken.
- Alle contracten hebben nu een looptijd van zes jaar, terwijl er ruimte is voor zowel kortere als langere contracten. Het is zinvol om de contractduur te heroverwegen naar gelang het type contract: kort voor maatregelen die kunnen variëren in ruimte en tijd, lang voor 'vaste' elementen. In verband met de korte voorbereidingstijd voor de nieuwe contractperiode kan echter vooralsnog ook de reguliere zes jaar worden aangehouden.

Bronnen

Advies Groenfonds Midden-Delfland 2018-2023. 2018. Vockestaert en LTO Noord afd. Delflands Groen, Schipluiden.

Eekeren, N. van, G. Iepema & B. Domhof 2016. *Goud van Oud rasland – Bodemkwaliteit onder jong en oud grasland op klei*. Louis Bolk instituut.

Kuiper, M. & L. Van Groningen. *Kenmerken van oud grasland*. GLB-pilot Water, Land & Dijken.

Leidraad Bodemdaling Delfland: <https://bodemdalingdelfland.nl>

Nieuw GLB 2023 & Weidevogelbroedseizoen 2022. 2022. Agrarisch Collectief Midden-Delfland.

Schotman, A.G.M. en Th.C.P. Melman 2011a. *Audit Groenfonds Midden-Delfland – Beoordeling uitvoering puntensysteem Groene Diensten*. Alterra rapport 2078.

Schotman, A.G.M. en Th.C.P. Melman 2011b. *Monitoring en evaluatie puntensysteem groene diensten Midden-Delfland*. Alterra rapport 2122.

Schotman A.G.M. 2017. *Audit, monitoring en evaluatie*. Rapport 2828 Wageningen Environmental Research.

Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer (SVNL), bijlage 4 met beleidstarieven: <https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2023/07/bijlage-4-beleidstarieven-2023-herziening.xlsx>

Terwan, P. & K. Lever, 2006. *Monitoring en evaluatie van het puntensysteem voor groene diensten in Midden- Delfland*. Paul Terwan onderzoek & advies, Utrecht.

Terwan, P. & B. Rodenburg, 2004. *Een puntensysteem voor groene diensten in Midden-Delfland. Voorstel voor duurzame beloning van groene diensten uit het Groenfonds Midden-Delfland*. Vereniging voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer Vockestaert & WLTO-afdeling Delflands Groen. Schipluiden.

Terwan, P. & A. van der Vliet 2015. *Strategische balans van het Groenfonds Midden-Delfland*. Paul Terwan onderzoek & advies en Streekadvies 't Laage Land.

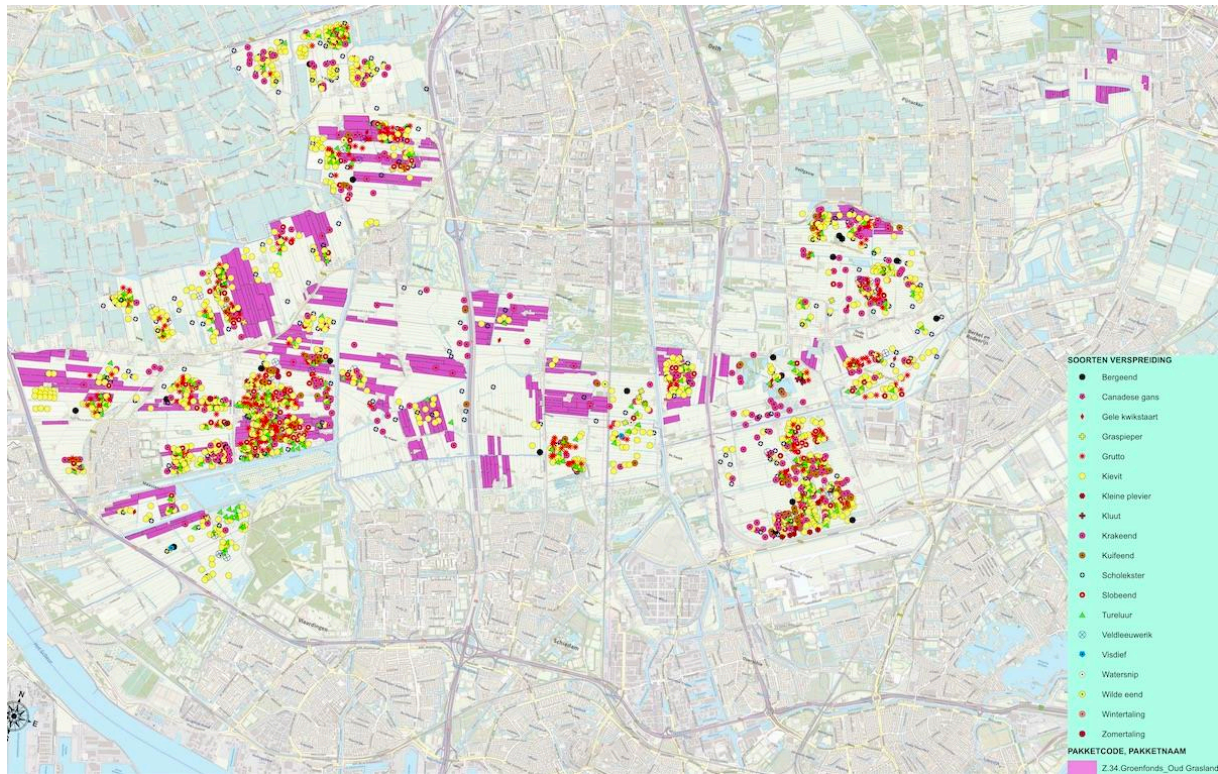
Terwan, P. & S. Westenburg 2022. *Effecten van gewijzigde wet- en regelgeving op twee subsidieregelingen voor Midden-Delfland – De regelingen voor Groene diensten en Duurzaam Boer Blijven klaar voor de toekomst*. Paul Terwan onderzoek & advies en bureau Wanderaar.

Visie Gebiedstafel Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland – een schat aan groen voor ruim 2 miljoen inwoners. 2021. Landschapstafel Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland.

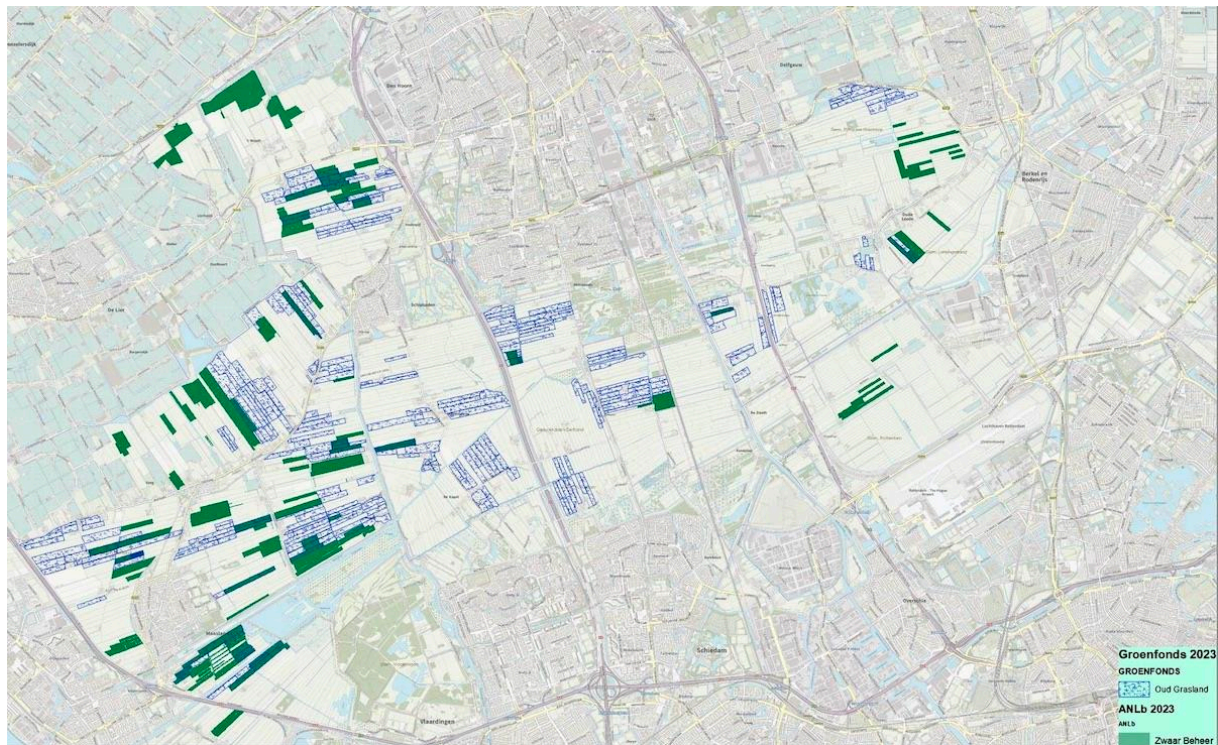
<http://www.groenfondsmiddendelfland.nl>

<https://www.vockestaert.nl/diensten/groenblauwe-diensten/groenfonds/>

Bijlage 1. Weidevogels en ANLb-contracten op oud grasland

Weidevogels (stippenkaart) en oud grasland in 2022

ANLb-contracten op oud grasland in 2023

Bijlage 2. Natuur en biodiversiteit door de jaren heen

	2009	2016	2022
Mozaïekbeheer*			
- deelnemers	20	4	2
- hectares	-	-	65
- budget (€ per jaar)	15.415	1.980	3.799
Oud grasland			
- deelnemers	54	58	39
- meter	1.031	1.041	766
- budget (€ per jaar)	61.325	88.507	73.393
Zeldzame huisdierrassen (runderen)			
- deelnemers	12	13	13
- aantal dieren	76	173	187
- budget (€ per jaar)	7.600	17.300	18.700
Zeldzame huisdierrassen (schapen)			
- deelnemers	16	11	11
- aantal dieren	148	124	86
- budget (€ per jaar)	2.760	2.340	1.720
Totaal budget per jaar (€)	87.100	110.127	97.612

* het aantal deelnemers en hectares bij dit onderdeel verschilt van jaar tot jaar. In de periode 2018-2023 varieerde het tussen 1 en 3 deelnemers en 9 en 65 ha

Bronnen voorgaande periodes: Schotman & Melman (2011) en Schotman (2017)

Bijlage 3. Opgaande landschapselementen door de jaren heen

	2009	2016	2022
Geriefhoutbosjes			
- deelnemers	29	26	18
- hectare	2,5	1,98	1,54
- budget (€ per jaar)	9.075	6.951	5.643
Houtsingels			
- deelnemers	20	12	13
- hectare	0,83	0,66	0,67
- budget (€ per jaar)	3.094	2.089	2.520
Elzensingels			
- deelnemers	14	8	5
- meter	1.496	53	316
- budget (€ per jaar)	1.097	420	253
Hagen/heggen			
- deelnemers	26	28	-
- meter	1.487	1.697	-
- budget (€ per jaar)	595	617	-
Knotbomen			
- deelnemers	64	60	58
- stuks	4.086	3.125	4.058
- budget (€ per jaar)	19.470	14.435	20.190
Leibomen < 10 cm			
- deelnemers	5	5	4
- stuks	12	11	12
- budget (€ per jaar)	275	150	300
Leibomen > 10 cm			
- deelnemers	13	14	19
- stuks	32	35	57
- budget (€ per jaar)	1.600	2.000	3.650
Hoogstamfruitbomen			
- deelnemers	58	56	37
- stuks	872	864	655
- budget (€ per jaar)	13.080	12.630	11.330
Erfbeplanting			
- deelnemers	62	43	40
- budget (€ per jaar)	49.000	25.200	16.000
Ligusterhaag			
- deelnemers	-	-	20
- stuks	-	-	20
- budget (€ per jaar)	-	-	2.300
Houtril			
- deelnemers	-	-	15
- stuks	-	-	15
- budget (€ per jaar)	-	-	1.600
Totaal budget per jaar (€)	97.286	64.492	63.786

Bronnen voorgaande periodes: Schotman & Melman (2011) en Schotman (2017)

Bijlage 4. Natte landschapselementen door de jaren heen

	2009	2016	2022
Rietkraag/rietland tot 1000 m²			
- deelnemers	2	2	4
- hectare	0,05	0,12	0,22
- budget (€ per jaar)	93	251	461
Rietkraag/rietland tot 1000-2.500 m²			
- deelnemers	-	-	-
- hectare	-	-	-
- budget (€ per jaar)	-	-	-
Rietkraag/rietland > 2.500 m²			
- deelnemers	1	-	-
- hectare	0,8	-	-
- budget (€ per jaar)	864	-	-
Natuurvriendelijke oevers (beheer)			
- deelnemers	3	1	1
- hectare	0,14	0,03	0,08
- budget (€ per jaar)	286	61	153
Natuurvriendelijke oevers (raster)			
- deelnemers	2	1	3
- meter	600	300	8
- budget (€ per jaar)	300	150	275
Terrastaluds (beheer)			
- deelnemers	-	-	-
- hectare	-	-	-
- budget (€ per jaar)	-	-	-
Terrastaluds (raster)			
- deelnemers	-	1	-
- meter	-	130	-
- budget (€ per jaar)	-	65	-
Poelen tot 75 m²			
- deelnemers	1	2	3
- stuks	1	2	3
- budget (€ per jaar)	50	100	100
Poelen van 75-175 m²			
- deelnemers	1	1	-
- stuks	1	1	-
- budget (€ per jaar)	80	80	-
Totaal budget per jaar (€)	1.673	707	989

Bronnen voorgaande periodes: Schotman & Melman (2011) en Schotman (2017)

Bijlage 5. Cultuurhistorische elementen door de jaren heen

	2006*	2012	2022
Historisch woongedeelte			
- deelnemers	44	?	41
- stuks	49	-	41
- budget (€ per jaar)	14.000	14.000	15.495
Historisch stalgedeelte			
- deelnemers	37	37	35
- stuks	40	-	39
- budget (€ per jaar)	12.240	12.240	14.580
Historisch bijgebouw karakteristiek steen			
- deelnemers	31	31	22
- stuks	40	-	23
- budget (€ per jaar)	3.360	3.360	3.300
Historisch bijgebouw karakteristiek hout			
- deelnemers	9	9	13
- stuks	16	-	13
- budget (€ per jaar)	2.600	2.600	2.730
Historisch bijgebouw regulier steen			
- deelnemers	4	4	8
- stuks	9	-	9
- budget (€ per jaar)	105	105	315
Historisch bijgebouw regulier hout			
- deelnemers	2	2	5
- stuks	2	-	6
- budget (€ per jaar)	500	500	1.130
Hooiberg betonpalen/stalen kap			
- deelnemers	17	17	21
- stuks	18	-	22
- budget (€ per jaar)	285	285	375
Hooiberg, houten roeden en kap			
- deelnemers	12	12	8
- stuks	12	-	8
- budget (€ per jaar)	540	540	600
Boenhok, historische onderdelen			
- deelnemers	6	6	8
- stuks	7	-	12
- budget (€ per jaar)	120	120	240
Karnmolen, steen			
- deelnemers	1	1	1
- stuks	2	-	1
- budget (€ per jaar)	40	40	80
Karnmolen, hout			
- deelnemers	7	7	6
- stuks	7	-	6
- budget (€ per jaar)	700	700	900
Melkhuisje steen			
- deelnemers	1	1	1
- stuks	1	-	1
- budget (€ per jaar)	15	15	15

	2006	2012	2022
Melkhuysje hout			
- deelnemers	7	1	-
- stuks	7	-	-
- budget (€ per jaar)	80	80	-
Bakhuisje			
- deelnemers	1	1	1
- stuks	1	-	1
- budget (€ per jaar)	20	20	20
Zomerhuisje			
- deelnemers	1	-	-
- stuks	1	-	-
- budget (€ per jaar)	20	-	-
Prieel			
- deelnemers	1	1	1
- stuks	1	-	1
- budget (€ per jaar)	200	200	100
Buiten-wc			
- deelnemers	1	1	1
- stuks	1	-	1
- budget (€ per jaar)	50	50	50
Melkbocht			
- deelnemers	7	7	7
- stuks	7	-	7
- budget (€ per jaar)	480	480	480
Waterput			
- deelnemers	27	27	26
- stuks	39	-	41
- budget (€ per jaar)	85	85	100
Lage betonsilo			
- deelnemers	12	12	7
- stuks	13	-	8
- budget (€ per jaar)	80	80	45
Rieten daken			
- deelnemers	12	13	13
- vierkante meter	3.167	-	2.559
- budget (€ per jaar)	382	362	663
Oude klinkerbestrating			
- deelnemers	24	24	22
- vierkante meter	1.398	-	560
- budget (€ per jaar)	1.245	1.245	1.075
Boerentuin			
- deelnemers	43	42	-
- vierkante meter	-	-	-
- budget (€ per jaar)	5.300	4.100	-
Erfverharding grind			
- deelnemers	26	26	26
- vierkante meter	359	-	365
- budget (€ per jaar)	852	852	851

Stenen heultje			
- deelnemers	5	5	4
- stuks	5	-	4
- budget (€ per jaar)	100	100	75
Stalen weidemolen			
- deelnemers	16	16	16
- stuks	20	-	22
- budget (€ per jaar)	1.000	1.000	1.250
Totaal budget per jaar (€)	39.069*	43.160	44.469

* Volgens Schotman (2012) is er in 2006 € 48.882,- uitgegeven aan cultuurhistorie (voor in totaal 335 elementen). Dit rapport bevat echter geen uitsplitsing naar element, zodat niet kan worden achterhaald waar het verschil vandaan komt. Ook Vockestaert beschikt niet (meer) over deze getallen. De nu vermelde aantallen komen uit aanvraag voor 2006 e.v. en geven dus niet de realisatie weer.

Bijlage 6. Stad-landactiviteiten in 2022

Deze bijlage bevat een meer gedetailleerde beschrijving van de stad-landactiviteiten en hun financiering.

Boerderijeducatie

Het gebied telt 8 educatieboeren die gecertificeerd zijn via Boerderij-Educatie Nederland en die klassen uit het basisonderwijs (incl. kleuters) ontvangen voor zogeheten *Stilte naast de Stad*-lessen. Zij ontvangen hiervoor een vergoeding vanuit ZuivelNL (€ 120,-, sinds kort € 130,-) en het Groenfonds (€ 50,-). Een deel van de lessen gaat buiten de NME's om; in dat geval ontvangen zij sinds dit jaar € 180,- uit het Groenfonds (was iets minder). In 2022 ging het om deze aantallen:

- aantal lessen/kinderen *Stilte naast de Stad* via NME: 130 lessen aan 3.314 kinderen;
- buiten NME om: 29 lessen, 646 kinderen

In totaal ging het dus om **159 lessen aan 3.960 kinderen**. De klassen komen uit Schipluiden, Berkel en Rodenrijs, Zoetermeer, Delft, Delfgauw, Wateringen, Maasland, Maassluis, Pijnacker, Nootdorp, Maasdijk, Schiedam, Den Hoorn, Den Haag, Monster, De Lier, Naaldwijk, Poeldijk, 's-Gravenzande en Vlaardingen.

Openstelling bedrijf

Hier is sprake van twee categorieën:

1. **Openstelling voor ontvangst groepen/educatie buiten NME om.** In 2022 ging het om 13 middelbare schoolklassen en 18 andersoortige groepen (ouderen, BSO, excursies, etc.). Deze openstellingen kunnen bij de educatieboeren zijn, maar ook bij andere boeren of bij de Schaapskudde Vockestaert. Als het een *Stilte naast de Stad*-les is bij een educatieboer, krijgt die € 180,- uit het Groenfonds. In de andere gevallen (ontvangst andersoortige groep of bij een niet-educatieboer) is de vergoeding € 80,- per groep.
2. **Openstelling bedrijf voor publieksactiviteiten/evenementen.** Dit kan bij de educatieboeren of bij andere boeren, bijvoorbeeld in het kader van Vockestaert-activiteiten (Vockestaertdag, Boer zoekt Hulp, Poëziefestival, Bloesemtocht) of bij een evenement van een andere organisatie: Midden-Delfland-dag, monumentendag, Ode aan Midden-Delfland. In 2022 ging het om 8 evenementen met elk een paar honderd bezoekers, afhankelijk van het soort evenement. Hiervoor ontvangen zij € 130,- per dag.

Niet alle boeren maken gebruik van de mogelijkheid om openstellingen vergoed te krijgen: in 2022 zagen 12 bedrijven daarvan af.

Vliegende (tijdelijke) wandelpaden

De afgelopen jaren zijn er per jaar 2 paden gerealiseerd: eenmaal over het land van één agrariër, eenmaal over het land van drie agrariërs (altijd buiten het broedseizoen). Streven is nu om er 4 per jaar open te stellen. De vergoeding bedraagt € 0,695 per strekkende meter. Eventuele extra kosten (leggen van pontons etc.) worden apart vergoed. De aantallen wandelaars worden niet geteld, maar de routes zijn in 2023 al resp. 367 en 796 keer gedownload. Dit is nog naast de aantallen wandelaars die ervan weten via sociale media, kranten, etc.